

Dr. Topuzoğlu

KONGO
KURTULUŞ SAVAŞI

ataç kitabevi – toplumbilim dizisi

Dr. TOPUZOĞLU

KONGO KURTULUŞ SAVAŞI

A T A Ç K İ T A B E V İ
Ankara Caddesi, İstanbul

ATAÇ KİTÂBEVİ YAYINLARI : 89

Toplum bilim dizisi

Birinci Baskı, Eylül 1965

Hüsnütabiat Matbaası

İstanbul

Şubat ayı Kongo'da yağmur mevsimine rastlar. Bir bakarsınız hava pırl pırl güneşlidir, ateş fışkırır topraktan. Bir bakarsınız sağanaklar boşanır gök yüzünden, millet sığınacak bir saçak altı arar. Yarım saat sonra yine pırl pırl bir güneş yerden buram buram dumanlar tüter. Manyok ve ter kokuları doldurur havayı. Yol kenarlarına göllenmiş sulara bata çıka insanlar koşuşur sağa sola.. Şubat ayı böyledir işte Kongo'da.

Yine bir Şubat ayına dönelim Kongo'da. Yıl 1961, Şubatın 13 ü. Leopoldville sekiz ay önceki bağımsızlık Bayramını izleyen olaylardan sonra durulmuş artık. Ne bir yeni hükûmet darbesi var ortada, ne de sokak gösterileri. Neredeyse Leopoldville Bağımsızlıktan çok önceki yılların sessizliğine gömülecek. Albert bulvarındaki Büyük Postahanenin köşesinde Kongolu çocuklar sigara ve «Courrier d'Afrique» satıyorlar. Daha aşağıda, Regina otelinin karşısındaki Fildişi çarşısında, Sudanlı Müslümanlar seccadelerin üzerinde fildişinden oymalı bilezikler, küpeler, Meryemana bibloları, bıçak, kama ve çeşit çeşit ok sermişler, müşteri bekliyorlar. Mavi kasnaklı İsveçli, Ganalı, Nijeryalı, Tunuslu Birleşmiş Milletler askerleri dolaşıyor kaldırımlarda. Bulvar üzerindeki lokantalar tıklım tıklım dolu Yabancı basın ve ajans muhabirleri de Memling otelinin barında birbirlerinden haber sızdırmaya çalışıyorlar. General Nobutu işbaşına geldiğinden beri Kongo'nun başkenti eski canlılığını kaybetmiş. Nerede Lumumba'nın basın toplantıları, parlâmentodaki gürültülü tartışmalar, her gün bomba gibi patlayan haberler, protestolar.. Fakat bu yakınlarda

Katanga'dan birşeyler çıkacak her halde. Katanga İçişleri Bakanı Munongo üç gün önce gazetecilere Lumumba ile iki arkadaşının hapsedildikleri yerden bir tünel kazarak kaçtıklarını ve deposunda 100 km. yapabilecek kadar benzinini bulunan siyah bir Ford arabasını alarak ortadan kaybolduklarını söylemişti. Bu haberin arkası gelecek her halde. Beklenen haber 13 Şubat günü bomba gibi patlıyor Leopoldville'de: Lumumba öldürülmüş.

Çombe'nin İçişleri Bakanı Munongo o gün bir basın toplantısı yaparak:

«— Sizi bugün buraya Lumumba ile iki suç ortağının öldürüldüğünü bildirmek için çağırdım», demiş. «Dün akşam Kolıveziden gelen bir adam Lumumba'nın Okito ve Mpolo ile birlikte sabahleyin bölgedeki köylüler tarafından linç edildiklerini anlattı. Bu sabah iki bakan arkadaşım la hemen bir uçağa atlıyarak olay yerine gittik. Yanımıza bir de doktor aldık. Cesetleri görür görmez hiç şüphemiz ka'madı. Doktor define ruhsatını verdi. Cesetleri orada bir yere gömdürdük. Neresi olduğunu söylemiyorum, sonra orasını Kâbe yapmaya kalkarlar.

Bakanlar Kurulu Lumumba'nın kafasını getirene 40 bin frank vaatetmişti; bu parayı o köye vereceğiz. Köyün adını açıklamıyacağım. Lumumba'nın ölümüne üzıldüm dersem ya'ın söylemiş olurum. Benim bu konudaki duygularımı bilirsiniz. Zaten mahkemeye verseydik üçü de ölüme mahkûm olacaktı. Kabahat kendilerinin. Yüzde yüz hükûmetimizi destekleyen bir bölgede kaçıp da nereye gidecekler. Beni tanırırsınız, size gerçeği olduğu gibi anlattım. Şimdi bize üçünü de siz öldürdünüz diyecekler, İsbat etsinler..»

Bu korkunç cinayetin nasıl hazırlandığını görmek için birkaç ay geriye gitmek gerekecektir. Kongo'nun ilk Başbakanı Patrice Lumumba önce Cumhurbaşkanı, son-

ra da kendi arkadaşlarından Albay Mubutu'nun düzenledikleri hükûmet darbeleriyle devrildikten sonra, Kasım ayının son günlerinde Stanley'ville'e kaçarken yakalanmış ve Thysville'de Hardy karargâhına kapatılmıştır. Kongo çalkantılar içindedir. Başbakan yardımcısı Gizenka Stanleyville'de Lumumbacı bir hükûmet kurmuş Nobutu'ya karşı koymaktadır. Kabile savaşları gelişmektedir bir yandan. Ordu içindeki huzursuzluğun sonu gelmemiştir daha. Belçikalı büyük şirketler ve bankalar Katanga'daki çıkarlarını kaybetmemek için çeşitli dala-vereler çevirmektedirler bir yandan. Lumumba hapiste olduğu halde lumumbacılık gelişmektedir Kongo'da. Kasavubu'nun ise bütün gücü yalnız Leopoldville bölgesindedir. Lumumba'sız ulusal birliğin sağlanmasına imkân yoktur ülkede. Ne Kasavubu ne de Mobutu ulusal birliği kurabilecek güçtedir. Fakat Katanga'daki, Kivu'daki madenlerin, işletmelerin, plantasyonların millileştirilmesinden korkan yabancı şirketler ve bankalar için Albay Nobutu Kongo'nun sola kaymasını önliyecek tek kişidir. Ordudaki kilit noktalarını eline geçirmiştir Nobutu.

Parlamentoda ise çoğunluk Lumumbacılarıdır. Mısır'da, Gine'de, Gana'da, Fas'da, Tunus'da, Belçika'da ve sosyalist ülkelerde Lumumba'nın kurtarılması için bildiriler yayınlanmaktadır. Lumumba Kasavubu'nun da, Mobutu'nun da uykualarını kaçırın korkulu bir rüya olmuştur. Birçoklarına göre Lumumba bir şeytandır. Cin gibi bakışları vardır. Hapishanelerden kaçır. Yorulmak bilmeden yirmi saat çalışır. Kiminle tartışmaya kalksa inandırır, kendine bağlar, peşinden sürükler, enerji dolu bir adamdır Lumumba. Yarın Thysville'deki askerleri peşine takıp başkentin üzerine yürümiyeceğini kim söyleyebilir. Bir Stanleyville'e geçse doğudaki bütün eyaletler Lumumba'nın ardına takılıverir yine. Eyaletler bir

çığ gibi günün birinde çöküverirler Leopoldville'in üzerine. Lumumba sömürgecilikle, Belçikalılarla savaşın bayrağı olmuştur. Bağımsızlığın getirdiği heyecan bütün kaybolmamıştır daha.

Lumumba ile barışmak umudu da kalmamıştır artık. «Ulusal birlik», «Uzlaşma ve Barış» çağırılarıyla her defasında anlaşılmama yolunu aramış olan lumumba şimdi bağımsızlığı tehlikeye sokarak Kongo'nun düşmanlarıyla işbirliği yapan insanlarla çalışmamak kararındadır. Şu halde yapılacak tek şey vardır: Lumumba'yı yok etmek. Ama nasıl yapmalı bunu? Ölüm kararını başkalarına nasıl verdirmeli?

Kasavubu'nun bulduğu formül Lumumba'yı Bakwanga'ya veya Katanga'ya yollamaktır. Bakwanga'da Lumumba'ya düşman Balubalar başkente kafa tutmaktadır; Kalonjo kendini Güney Kasai kralı ilân etmiştir. Fakat o sırada Bakwanga'da Ganalı askerler bulunduğu için Lumumba'nın oraya gönderilmesi uygun görülmez. Sonunda Lumumba'nın Katanga İçişleri Bakanı Munongo'ya teslim edilmesine karar verilir.

Kimdir bu Munongo? Geçen yüzyılın ikinci yarısında bugün Katanga denen bölgede M'siri adında kurnaz ve korkunç bir zenci bakır, fildişi ve köle ticaretiyle güçlenerek kanlı bir krallık kurmuştur. M'siri'nin saldırgan korkuyu hâlâ unutamamıştır o bölge insanları. Yirmi yıllık bir saltanatın sonunda M'siri'yi bir İngiliz öldürecektir. Ama M'siri'nin torunları bugün hâlâ Katanga'nın güçlü insanlarıdır. İşte bunlardan biri de Katanga İçişleri Bakanı Godefroid Munongo'dur. Munongo diplomatik işlerden pek hoşlanmadığı için çoğu zaman Çombe'yi öne sürmüştü ve kendi geride kalmıştır. Bu yüzden bütün dünya Çombe'yi tanımış, fakat Katanga'daki bu korkunç derebeyi Munongo'nun adını az kişi duymuştur dışarıda.

Lumumba ile asıl uğraşan insan Munongo'dur. Lumumba da bunu bildiği için bir ara «Bir gün Elisabethville'e geleceğim ve şehrin ortasında yakacağım Munongo'yu» demiştir. Daha Lumumba başbakan iken Munongo'nun yabancı basına geçen sözleri de şudur: «Ya ben, ya o.. Bir gün buraya gelecek olsun, eğer sağ bırakırsam onu, bana da Munongo demesinler..»

Lumumba'yı hediye etmek için seçilen adam budur işte..

O sıralarda ise Lumumba, kırmızı topraklı Thysville kasabasının Hady kışlasında olayların gelişmesini beklemektedir. Dünya ile bütün ilgisi kesilmiştir Lumumba'nın. Güveni, iyimserliği sarsılmaya başlamıştır artık. Yanında birkaç arkadaşı daha vardır. Zaman zaman onlarla konuşur:

«— Beni öldürecekler çocuklar, der. Gandi gibi öleceğim. Eğer yarın vurulursam bana ateş eden Afrika'nın eline silâhı bir beyazın verdiğinden hiç şüphemiz olmasın. Halk benim kendi özgürlüğü için öldürüldüğümü bilecektir bir gün. Başladığım işi siz yürütürsünüz..»

Sıkıntı içindedir Lumumba. Cezaevleri tüzüklerinin en ilkel şartları bile uygulanmamaktadır Hardy kışlasında. 4 Ocak 1961 de Lumumba Leopoldville'deki Birleşmiş Milletler delegesine şu mektubu yollar :

Sayın özel delege,

27 Aralıkta Kızılhaç Kurulu temsilcisi ile görüştüğümü seviniyorum. Temsilci benim ve arkadaş'arımın durumu ile ilgilendi. İçinde yaşadığımız insanlık dışı şartları kendisine anlattım.

Kısaca, durumumuz şudur: Buurada yedi parlamento üyesi ile birlikte bulunuyorum. Bir memur, bir de şoför-

le beraber on kişiyiz. 2 Aralık 1960 da rutubetli hücrelere kapattılar bizi. O günden beri de bir kere bile dışarı çıkarmadılar. Yemekler çok kötü. Üç dört gün hiç bir şey yemeden bir muzla yetindiğim oluyor. Thysville komutanı ile gelen Kızılhaç doktoruna da bunları anlattım. Kendi paramla bana meyva alınmasını istedim. Doktor izin verdi ama askerler engel oluyorlar. Devlet başkanı Albay Mobutu'dan aldıkları emir böyleymiş. Thysville doktoru her akşam çıkıp biraz dolaşmamı salık verdi. Ama Albayla bölge komitesi buna da yanaşmıyor. Çamaşırlarımı 35 gündür yıkatabadım. Ayakkabı da giydirmiyorlar. Tüzlüklere aykırı, korkunç şartlar altında yaşıyoruz.

Karımdan haber alamıyorum. Nerede olduğunu bile bilmiyorum. Kongo Cezaevleri tüzüğüne göre karımın ziyaretine izin verme'leri gerekir.

Kongo'da yürürlükte olan Ceza Usulü Kanununa göre tutuğun en geç 24 saat içinde sorgu yargıçlığınca dinlenmesi şarttır. Beş gün sonra tutuk yine sorgu yargıçlığına gönderilecek ve yargıç tutukluluk durumunun devam edip etmiyeceğine karar verecektir. Ayrıca sanığın her durumda avukat tutmaya da hakkı vardır. Kanuna göre beş gün içinde yargıç bir karar veremeyecek olursa sanık serbest bırakılır. Aralık ayının başından beri ne sorgu yargıçlığına gönderildik, ne de kimse gelip bizi dinledi. Hiçbir karar tebliğ edilmedi bize. 34 günden beri, bir kışlanın cezalı askerlere ayrılan hücrelerine kapatılmış, bekliyoruz.

Ceza Usulü Kanunu uygulanmıyor. Ceza evleri tüzüğü uygulanmıyor. Tamamiyle keyfî bir durumdur bu. Bizim teşriî dokunulmazlığımız olduğunu da göz önünde tutmak gerekir.

İşte durum budur. Çok rica ederim, Birleşmiş Millet-

ler Genel Sekreterine bildirin bunları, Girişeceği teşebbüs^a şimdiden teşekkür ederim

Kanuna, insan hayatına ve haysiyetine saygı gösterilmezse barış ve uzlaşma nasıl sağlanır Kongo'da? Birleşmiş Milletlerin bu durumdan kurtulmamız için yardımını bekliyorum.

Size bu mektubu ancak kötü bir kâğıda ve gizlice yazabildim. Saygılarımla.

Patrice Lumumba

SON ÇAĞIRI

Lumumba Hardy Kışlasında bulunduğu sırada bir İtalyan gazetecisi hapishaneye girerek Lumumba'nın bir demecini banda almıştır. Bu, kendisinin son sözü demeci sayılmaktadır.

Sevgili vatandaşlarım, Cumhuriyet insanları!
Merhaba!

Hiçbir zaman ihanet etmiyeceğine and içen bir insanın sesini bugün duyunca sevineceğinizden şüphe etmiyorum.

İyi günlerde de, kötü günlerde de her zaman yanınızda olacağım. Bu ülkeyi yabancı boyunduruğundan kurtarmak için hep birlikte savaştık. Ulusal egemenliğin temellerini sağlamlaştırmak için yine birlikte savaşıyoruz. Kongo Cumhuriyetinin bütünlüğünü ve ulusal birliğini korumak için de yine sizinle birlikte savaşacağım.

Biz yo'umuzu seçmişiz bir defa. Vatana namusumuzla hizmet edeceğiz. Geri dönmiyeceğiz bu yoldan. Özgürlük insanların yüzyıllardan beri uğrunda savaştıkları ve yolunda öldükleri bir ilkedir. Kongo bu gerçeğin dışında kalamazdı elbette. Yüce bir kahramanlık savaşı sonunda

bağımsızlığa ve özgür birer insan olmanın onuruna kavuştuk. Biz özgür yaşamak için bu dünyaya geldik, yoksa 80 yıl süren kölelik rejimi altında yaşamak için değil. 80 yıl ezildik, sömürüldük, hakaret gördük. Bu ülkede yaşayanların en kutsal hakları 80 yıl ellerinden alındı. Yirminci yüzyılın yüzkarası olan sömürgeciliğe son vermek ve Kongo halkına kendi işlerini yöneltme hakkını kazandırabilmek için sömürgeciliğe karşı kesin bir savaşa giriştik. Tarih, bağımsızlığın hiçbir zaman gümüş tep-siler içinde sunulmadığını gösterir. Bağımsızlık hep zorla elde edilmiştir. Bağımsızlığınızı kazanabilmemiz için bizim de ülkenin bütün zinde kuvvetlerini seferber etmemiz gerekiyordu. Kongolular çağrımıza karşılık verdiler ve güç birliği ile sömürgeciliğe ölüm yumruğunu indirdik.

Dünyanın her yerinde, kurtuluş kuvvetleri her zaman baskı kuvvetlerini yenilgeye uğrattığı için, giriştiğimiz savaş biz de zaferle bitirdik. Savaşta tek yolumuz zora başvurmadan zaferi kazanmaktı. Kurtuluş kampanyasındaki parolamız Kongo'nun süresiz ve sınırsız egemenliği idi.

Ülkemizde oturan yabancılara karşı kin ve düşmanlık gösterilerine girişmedik hiçbir zaman. Biz bir rejimle savaşıyorduk, insanlarla değil. Kin ve öç alma duyguları ile hiçbir şeyin kurulamayacağını da biliyorduk. Politik programımız şuydu: Kongo Kongolularındır. Kongo işlerini Kongolular yürütecektir. Uyuğu ne olursa olsun, ülkemize hizmet etmek isteyen yabancı teknisyenlerin yardımına ihtiyacımız vardır. İnsanlık ailesinin bir üyesi olan Kongo yalnız kalamaz elbette. Hiçbir ulus öteki ulusların yardımı olmadan yaşayamaz. Biz insanlar ve halklar arasındaki bağların düzenine engel olan ırkçılı-

ğın ve kabileciliğin artık yeryüzünden kaldırılmasını istiyoruz.

Bağımsızlığa kavuşurken ve ülkemizin sorunlarını ele alırken buraya yerleşmiş avrupalıları kovmayı ve mallarına el koymayı hiç düşünmedik. Avrupalıların yeni gerçeklere uyarak ticaret ve endüstri alanlarında, bilimde ve teknikteki görgüleriyle genç devletimize yardımcı olacaklarını umuyorduk. Bu amaçla hükümetimiz yabancıların kişiliklerini ve mallarını güven altına almayı vaad etmişti. Ülkemizin ekonomisi için zarurî olan işletmeler her zamanki gibi, en iyi güvenlik şartları altında çalışmalıdır. Ekonomik ve sosyal alanlarda hızlı bir gelişmeyi sağlayamazsak politik bağımsızlığımız bu ülkenin insanlarına yararlı olamaz. Biz boyunduruk altından kurtulurken, eşitlik şartları içinde her devletin egemenliğine saygı ilkesine dayanan işbirliği yolunu seçtik. Aynı zamanda da o'umlu tarafsızlık politikasından yana olmaya karar verdik. Bu politikayı biz, egemenliğimize ve onurumuza saygı gösteren ve hiçbir şekilde iç işlerimize karışmayan devletlerle dostluk bağları kuru'lması anlamına alıyoruz. Dünyada barışın ayakta durabilmesine ve halklar arasında dostluk bağlarının gelişmesine zararlı olduğu için bloklar politikasından yana değiliz.

Komünist düşmanlığı beharresiyle hükümetimle savaşan devletlerin gerçek maksatları başkadır. Bu Avrupa devletleri yalnız kendi peşlerine takılan ve halkı aldatan Afrikalı idarecilere sempati besliyorlar. Bunlar için Afrika'da ve Kongo'da kalmak demek bir takım satılmış idarecileri kullanarak ülkemizin zenginliklerini sırsız sömürmek demektir. Baştan çıkartılamıyan bütün yöneticilere komünist damgasını vuran ve vatana ihanet eden her politikacıyı da batı eğilimli sayan bu gidişe bir son verilmesi zamanı gelmiştir. Biz hiçbir blokun

peşine takılmak istemiyoruz. Dikkatli olmazsak yeni-sömürgeciliğin ağına düşeriz. Bu sömürgecilik de geçen 30 Haziranda toprağa gömdüğümüz sömürgecilik kadar tehlikelidir. Emperyalistlerin Kongo'daki manevrası, sömürgecilik sistemini yaşatarak sadece aktörleri değiştirmektir. Belçikalı eski sömürgecilerin yerine istenildiği gibi çekip çevrilebilen yeni sömürgeciler getirmeğe çalışıyorlar. Emperyalistlerin desteğini kazanmamız için bizden bunu istiyorlar.

Her zaman söyledim, hangi ulustan olursa olsun, herkesin burada işletmeler kurmasından yanayım. Fakat kötü niyetlerle girişilen aıdatma ve bölme manevralarına karşıyım her zaman.

Biz Afrikalıyız ve Afrikalı kalacağız Bizim de öteki uluslarınkı kadar asıl bir felsefemiz, geleneklerimiz var. Bunları bırakıp da başka halkların felsefelerini, geleneklerini almak kişiliğimizi kaybetmemiz demektir. Ülkesini içten seven her vatandaşın amacı gibi bizim de amacımız birleşmek ve işbirliğine, ulusal uzlaşmaya dayanarak Kongo ulusunu kurmaktır. İlk uygulayacağımız program, ülkemizin zenginliklerini birleşik bir güçle değerlendirerek, bütün vatandaşların yaşama şartlarını iyiye götürecektir ulusal bir ekonomi yaratmaktır.

Bağımsızlıktan önceki yıllarda sömürgeciliğe karşı birleşen Kongoluların bugün de görevi bağımsızlığın düşmanlarına karşı koymak için birleşmektir. Büyük Kongo'yu hiç kimse tek başına kuramaz. Ülkemizin düşmanları pusuda bekliyor. Bütün dünya bize bakıyor. Hiç gecikmeden kahraman halkımızın adını ve onurunu korumak zorundayız. Biz bağımsızlığı kavga etmek, birbirimizi yemek için istemedik; birlik, düzen ve karşılıklı saygı ile ulusumuzu ortaya çıkarmak için istedik.

İşte bunun için size sesleniyorum sevgili vatandaş-

larım ve savaş arkadaşlarım. Kardeş kavgalarına, kabile savaşlarına, aranızdaki düşmanlıklara son verin. Bu karışalıktan yararlanarak ulusal bağımsızlığımızı sabote edenlerin, devletimizin ekonomik ve sosyal gelişmesini köstekleyenlerin manevralarına engel olamazsak yarın çocuklarımız hakkımızda çok kötü hükümler vereceklerdir.

Afrika'nın kurtuluşunda bu ülkenin her zaman önünde gitmesi için sizinle birlikte savaşmış olan bir insanın bugün size söyleyeceği şeyler budur işte.

Yarın gurur duyacağınız birleşik ve zengin bir Kongo'nun kuru'ması için: İleri vatandaşlar!

Parlak bir gelecek görünüyor ufukta!

Yaşasın bağımsız ve egemen Kongo Cumhuriyeti!

KARISINA SON MEKTUBU

Lumumba zaman zaman kışladaki hücresinin önünde nöbet bekleyen askerlerle konuşmaktadır.

— Durum kötü gidiyor, değil mi? der. Aylığınızı bile doğru dürüst alamıyorsunuz. Çünkü Mobutu Beçikalıların hizmetine girdi. Bu muydu benim size vermek istediğim bağımsızlık..

Orduda hoşnutsuzluk gelişmektedir günden güne. Bir sabah Lumumba'nın kapatıldığı hücrenin kapısı açılır. Askerler girer içeriye.

— Arkadaş, derler, serbestsin. Git istediğin yere. Yeter bu çektiklerimiz. Subayları hapsettik. Sen de ne istersen yap..

Lumumba'nın gözleri dolar sevinçten. Ama bunun bir oyun olmasından da korkar. Bir yığın kötü örnekler vardır başkaülkelerde. Adamı arkasından vuruverirler

sonra. Lumumba öteki arkadaşlarının da serbest bırakılmasını şart koşar. Onların da hücrelerinin kapısı açılır. Derhal tartışmaya başlarlar. Nereye gidecekler? Hemen bir araba ve benzin bulup Stanleyville'e yönelmek gerektir.. Ama aradan bir saat bile geçmeden askerler Kasavubu ile Mobutu'nun Dışişleri Bakanı Bomboko ile birlikte Thysville'e geldiklerini bildirirler. İsyan bastırılmıştır bile. Lumumba ile arkadaşlarına :

— Haydi bakalım, derler, girin hücrelerinize.

Bir saat sonra da kışla komutanı Lumumba'ya Kasavubu ile Nobutu'nun kendisiyle görüşmek istediklerini bildirir. Lumumba'yı yalnızak Kışla Komutanının odasına çıkarırlar. Kasavubu, Mobutu ve Bomboko da oradadır. Cumhurbaşkanı:

— Bir yuvarlak masa toplantısı yapıp politik durumu gözden geçirmek istiyoruz, katılmak ister misiniz? diye sorar Lumumba'ya.

Lumumba'nın da zaten iki aydan beri istediği budur. Ama nasıl düzenlenecek bu toplantı? Kimler katılacak? Neler konuşulacak? Bir takım asgarî konular ve sorunlar üzerinde önceden anlaşmaya varmak gerekir. Lumumba başlar düşüncelerini anlatmaya. Bu fırsatı beklemiştir kaç zaman. Kongo'nun içinde bulunduğu dramın özetini çıkartır keskin çıkışlarla. Artık sömürgecilik yıllarının milliyetçi lideri olmuştur yeniden. Ama bu sefer belçikalılardan değil, kendi eski savaş arkadaşlarından hesap sormaktadır. Zindandaki sanık, başsavcı olmuştur şimdi. Karşısındakiler küçüldükçe küçülürler. Meclis kürsüsündedir sanki Lumumba. Ne söylesin karşısındakiler.. İki saat konuşur Lumumba. Uğrunda savaştığı ilkelere tam bir bağlılıkla, doğru bildiği yoldan hiç şaşmadan, boynunu öne eğmeden, güçlü insanların kendilerine güveniyle konuşmuştur. En ufak bir taviz verse herşey de-

gişecektir bir anda. Lumumba zindandan çıkıp başkentteki köşküne dönecektir o gün. Ama egemenlik ve özgürlük savaşçısı Lumumba'nın yerine üçüncü, beşinci sınıf bir politikacı çıkacaktır orta yere. Cumhurbaşkanı ile Ordu komutanı bir zindanda yenilgiye uğramanın ezgisi içinde köskös çıkarlar dışarı. Bu Kasavubu ile Lumumba'nın son karşılaşması olacaktır. Ölüm kararını imzalamıştır Lumumba..

Askerler yeniden hücrelerine götürürler Lumumba'yı. Kapının kilidi iki defa çevrilir arkasından. Üzerine de asma bir kilit vururlar. Artık son günlerinin yaklaştığını anlamıştır. Lumumba. O gün hücrelerinden karısına son mektubunu yazar:

Sevgili hayat arkadaşım,

Bu satırlar eline geçecek mi, bilmeden yazıyorum. Belki de bu mektubu aldığın zaman ben hayatta olmayacağım Ülkemin bağımsızlığı için giriştiğim savaş boyunca, yoluna dostlarımla birlikte hayatımızı koyduğumuz kutsal amacın erişeceği zaferden bir an şüphe etmedik. İstedığımız şey ülkemizin onurunu ve namusunu kurtarmak, sınırsız bir egemenliği gerçekleştirmektir. Ama Belçikalı, sömürgeciler ve onların batılı dostları yardımına güvendiğimiz milletlerarası kurulların üst kademelerinde destekler bularak engel oldular buna.

Bazı vatandaşlarımızı baştan çıkardılar, bazılarını satın aldılar, gerçekleri bozup başka biçimlere soktular,, bağımsızlığımız ayaklar altına alındı. Daha ne söyleyebilirim? Ölmüşüm, yaşamışım, hür olmuşum, sömürgecilerin dileğiyle zindana atılmışım, benim kişiliğimin önemi yok. Amaç bütün Kongo. Zavallı halkımızın bağımsızlığını bir demir kafese çevirdiler, şimdi dışarıdan hırs-

la, sevinçle zevkle bizi seyrediyorlar. Ama inancım sarsılmadı. Biliyorum ve tâ içimden duyuyorum bunu. Ergeç halkımız iç ve dış düşmanlardan kurtularak gittikçe küçülen yüz kızartıcı sömürgeciliğin karşısına tek bir kişi gibi dikilecek. Temiz bir güneş altında eski onuruna yeniden kavuşacak halkımız.

Yalnız değiliz. Sömürgeciler ve onların paralı askerleri ülkemizden ayaklarını çıkarıncaya kadar sürecek olan savaşta Afrika'nın, Asya'nın ve dünyanın kurtarılmış ve kurtarılacak bütün ülkelerinin halkları, milyonlarca Kongolunun yanında olacak. Çocuklarımı belki bir daha göremeyeceğim. Onlara Kongo'nun geleceğinin güzel olduğunu söyle. Vatan onların da bağımsızlığımızın ve egemenliğimizin yeniden kazanılmasına yönelen kutsal görevi her Kongolu gibi yerine getirmelerini bekler. Çünkü adalet sağlanmadıkça onurla yaşanamıyacağı gibi bağımsızlık elde edilmedikçe de özgür insan olmaz. Ne zorbalıkla, ne baskı ile, ne de işkence ile beni af dilemeye razı edebilirler. Kutsal ilkeleri hiçe sayıp köle olarak yaşamaktansa başım dik, ülkenin geleceğine olan güvenim ve derin inancım sarsılmadan ölümü seçiyorum. Tarih bir gün son sözünü söyleyecektir elbette. Ama bu tarih Birleşmiş Milletlerde, Vaşington'da, Paris'de veya Brüksel'de okutulan tarih değil, sömürgecilikten ve onların kuklalarından kurtulan ülkelerde okunan tarih olacaktır. Kendi tarihini yazacaktır Afrika. Sahranın kuzeyinde ve güneyinde zafer ve onurla dolu bir tarih olacaktır bu.

Bana ağlama hayat arkadaşım, ben bu kadar acı çeken ülkenin bağımsızlığını ve özgürlüğünü nasıl koruyacağımı biliyorum. Yaşasın Kongo! Yaşasın Afrika!

Patrice

HANİ KURŞUN İŞLEMEZDİ SANA

Bu sırada işler yine Leopoldville'de kötü gitmektedir. Para lâzım herkese. Ama herşeyden önce Lumumba işini bitirmek gerekiyor. 14 Ocak 1961 de Lumumbacıların Leopoldville'e bir baskın yapacakları üzerinde bir söylenti çıkıyor başkentte. Kongo'nun büyüklerini bir korku almıştır yine. Mobutu'nun kurduğu Komiserler hükûmeti Lumumba'yı komşu Kongo hükûmetinin başkenti Brazzaville'e yollamayı görüşmektedir. Fakat eski Fransız Kongosu Cumhurbaşkanı Fulbert Youlou yaşıyor bu işe. Lumumba'nın ise birşeyden haberi yok, soğukkanlılıkla beklemektedir olayların gelişmesini.

17 Ocak sabahı, Belvika Havayollarının Air Brousse işletmesine ait bir uçak, Millî Güvenliğin emrinde olarak Thysville hava alanına iniyor. İçinden çıkan bir sivil polis doğru Hardy kışlasına gelerek Lumumba'nın hücresini açtırıyor.

— Başkentten buraya olağanüstü görevlerle geldim, diyor. Leopoldville'de halk ayaklandı, askerler de katıldılar. Halk Cumhurbakanının köşkünü, Başbakanlığı kuşattı. Kasavubu, Mobutu ve İleo Birleşmiş Milletlere sığındılar. Yeni hükûmeti ancak siz kurabilirsiniz. Vatanı kurtarmak sizin görevinizdir şimdi. Herkes sizi bekliyor başkentte. Hiç zaman kaybetmeden hemen gidelim..

Lumumba :

— Biliyordum zaten böyle olacağını, diyor.

Senato başkanı Okito ile Gençlik bakanı Mpolo'nun da hücreleri açılıyor. Uçakta yalnız üç kişilik yer vardır çünkü. Ötekiler sonra gelecekler. Lumumba en

yakın arkadaşı ile birlikte uçağa biniyor. Thysville hava alanı ve muz ormanları geride kalmıştır şimdi. Uçak yarım saat Atlantik kıyılarında Moanda hava alanına inecektir. Mobutu'nun askerleri karşılarlar orada Lumumba ile arkadaşlarını. Dayak ve işkence faslı işte burada başlar. Ellerini ve ayaklarını bağlayıp her üçünü de Belçika havayollarının Air-Congo işletmesine ait bir DC4 uçağına atarlar. Millî Savunma genel komiseri Kasadi ile Baluba kabilesinden 8 asker de biner aynı uçağı. Belçikalı pilotların kullandığı uçak Katanga'nın başkenti Elisabethville'e yönelir oradan. Aradaki yol İstanbulla İsviçre arasındaki yol kadardır. Askerler başlarlar her üçüne de sopaları indirmeye. Dünya havacılık tarihinde havada böyle bir işkence görülmüş değildir. Havacılar bu korkunç işkence sahnelerini görmemek için pilot dairesine kapanırlar.

İşte bu sırada Kasavubu Çombe'ye telefon edip:

— Dostum, diyecektir, size üç paket gönderiyorum. Hava alanından alırsınız. Geri çevirmeye kalkmayın çok rica ederim. Artık sizin bileceğiniz şey ne isterseniz öyle yapın..

Bu telefon hikâyesini aradan üç yıl geçtikten sonra Çombe Madrid'e belçikalı bir gazeteciye anlatırken:

— Şaşırdım kaldım, diyecektir. Geri yollamaya kalktım, ama Kasavubu bir türlü kabul etmek istemedi..

Sıcak bir Ocak günü DC 4 uçağı Elisabethville hava alanına iner. Daha önce bir takım hazırlıklar yapılmıştır; her çeşit karışıklığı önlemek için. Yüze yakın jandarma ve asker gönderilmiştir alana. Hiçbir şeyden Haberi olmayan İsveçli altı Birleşmiş Milletler askeri de vardır orada; şaşkınlıkla manzarayı seyretmekle yetinirler. İçişleri bakanı Munongo hazırlıkları kontrol kulesinden izlemektedir. Merdiven uçağın kapısına dayanır

dayanmaz Katangalı askerler kuşatır uçağın çevresini. Belçikalı havacılar, sonra Kongolu askerler görünür uçağın kapısında. Bir süre sonra da Lumumba'yı iterler dışarıya. Yalınayaktır yine. Ayağında bumburuşuk bir pantolon, üzerinde de bir atlet fanilâsı vardır. Elleri arkasına bağlanmıştır. Bir Jeep yaklaşıp hemen merdivenin yanına. Ayağını yere bastırmadan Lumumba'yı bir çuval gibi Jeep'e atarlar. Okito ile Mpolo da bir iki dakika sonra aynı şekilde tartaklanarak aynı arabaya tıklarılar. Biraz daha işkence etmek için, askerler oturur üzerlerine. İki otomobilin izlediği Jeep son hızla hava alanından uzaklaşıp hemen.

Birkaç kilometre giddikten sonra kabile yolun biraz uzağında bir villânın önünde durur. Lumumba ile arkadaşlarını ite kaka yuvarlarlar Jeep'den aşağı. Munongo çıkar arabaların birinden. Yaklaşıp Lumumba'nın yanına.

— Hani der, kurşun işlemezdi sana? Sana atılan kurşunlar geri tepdi. Yine öyle misin?..

Olayın tek tanığı Katanga eski Haberleşme Bakanı Luc Samalenge bir iki ay sonra o sahneyi şöyle anlatacaktır:

— Sanki hiç ölmeyecek gibiydi Lumumba. Kutsal amaca karşı gelemezsiniz, dedi. Öleceğini biliyordu belki de.. Haklıydı Lumumba.. Ama ne yapabiliydik ona? Hele öldürerek.. İşkence ettiler o kadar, başını bile eğmedi.. Vatanımızın kaderinden bir an şüphe etmedi.. Vatanımız için öldü.. «Kutsal amaca varmak için girişilen savaşa engel olamazsınız dedi. Beni öldüreceksiniz, biliyorum. Ama haklıyım ben, dedi, Siz ihanet ettiniz Kongo'ya. Siz sömürgecilere satılmış kölelersiniz. Yarın sizi yargılayacak olan halka karşı gelemezsiniz. dedi. Çombe haykırdı o zaman. Godefroid

Munongo deliye dönmüştü. Süngüyü usulca sapladı göğsüne Lumumba'nın. Kan fışkırmadı hemen. Lumumba, başı arkaya devrilmiş, dizleri üzerine düşmüştü. Yüzbaşı o zaman ateş etti işte..

Öldü Lumumba, öldü.. Şirketin buzhanesine koydular çesedini. Biz öldürdük onu, hepimiz öldürdük.. Kalbini ve ciğerlerini Çombe'nin askerlerine, paralı askerlere yedirdiler. Başını Kalonji'ye yolladılar. Ama Kalonji almadı. Başı nerede şimdi Lumumba'nın? Nerede? Halk haklı, nerede? Herkes korkuyor ondan. Kimse inanmıyor onun Mobutu'ya Munongo'ya Çombe'ye, Kasavubu'ya yenildiğine..

Nereye gömdüler Lumumba'yı? Bir ağacın altına gömmüşler. Bilmiyorlar ki şimdi Katanga'da, Kasai'da, Kongo'da her ağaç yeni bir dinin Kâbesi olacak..»

Olayın tek tanığı Samalenge 1961 Şubatında Munongo'nun emriyle hapse atılmıştır. Aynı yılın Kasım ayında da eski Haberleşme Bakanının bir avda vurulduğunu yazacaktır gazeteler..

Bu korkunç olaydan üç yıl sonra Çombe Kongoluların sevgisini kazanmak için Belçika'da çıkan «Pourquoi Pas?» dergisinin bir muhabirine yalanlarla dolu bir demeç vererek şunları söyleyecektir:

— Öyle bir dövmüşler ki uçakta Lumumba ile arkadaşlarını Elisabethville'e geldikleri zaman kendilerini can çekiştir durumda bulduk. (Hava alanında çekilen resimler bunu yalanlamaktadır.) Lumumba ile arkadaşlarını hava alanı yakınlarında boş bir eve taşıdık. Bir Belçikalı doktor çağırdık hemen. Dr. Piters geldi, artık her üçünü de kurtarmak için bir mucizenin gerektiğini söyledi. Lumumba'da bir iç kanama başlamış, midesi patlamış, kaburgaları kırılmış. Okito'nun da kemiklerinin kırıldığı açıkça görölüyordu. Mpolo ise

komaya girmiş, titriyor, çırpınıyordu. Derhal Kasavubu'ya telefon edip durumu bildirdim. Devlet Başkanı «Ölürlerse Oraya bir yere gömün, bir daha da lâfını eimeyin» dedi. Kızdım, «Hiç anlamam, ölü veya diri, yarın her üçünü de geri gönderiyorum» dedim. İlk önce Okito öldü, sabahın saat üçünde. Sonra Lumumba, sonra da Mpolo. Ertesi sabah cesetleri uçağa koymak istedik, pilot almadı. Uçakla cenaze taşımak için bir takım formaliteler gerekmiş. Cesetler kaldı mı elimizde.»

Ne olmuş cesetler? Bir takım söylentiler var. Çombe Lumumba'nın cesedini Maden Birliğinin buzhanesine taşıtmış, sonra da asid kazanında yok etmişler cesedi.. Fakat bu söylentiye o zaman Maden Birliği yalanlamıştı.

Tunus'da çıkan Jeune Afrique dergisinin bir muhabiri Çombe'nin her yerde heyecan yaratan bu demecinden sonra eski Katanga hükûmet başkanını Madrid'de sorguya çekti. Gazetesi :

— Peki, demiş, siz üç yıl önce Lumumba'nın iki arkadaşı ile birlikte kaçtığını, sonra da her üçünün Köylüler tarafından öldürüldüğünü söylemişsiniz. O zaman mı yalan söylediniz, şimdi mi yalan söylüyorsunuz?

Çombe:

— O zaman, demiş, yalan söyledim.

— Doğruyu söyleseydiniz daha iyi olmaz mıydı? Herkes suçu size yüklemezdi. Leopoldville hükûmeti ile aranızın gergin olduğu bir zamana rastlıyor bu olay. Durumu açıklasaydınız sempati kazanırdınız..

— Doğruyu söyleseydim iç savaş çıkardı Kongo'da, demiş Çombe.

Sanki iç savaş çıkmamış Kongo'da..

ÇOCUKLUĞU ve GENÇLİĞİ

Kongo'nun ortasında, Kasai ve Kivu eyaletlerinin arasında ufak bir eyalet vardır, Sankuru derler. Burada muteteler (*) yaşar. İnce, zeki, girgin, savaşçı ve güler yüzlü insanlardır muteteler. Halk burada da yok-suldur, perişandır. Bir özelliği vardır Sankuruluların, taparlar Lumumba'ya. Çünkü Lumumba da Sankuruludur.

Lumumba'nın hayat hikâyesi şöyle başlıyor: 1925 yılında Sankuru'nun Katako-Kombe köyünde bir çocuk dünyaya gelmiş. Adını Patrice koymuşlar. Babası fakir bir adamcağız. Zayıf, uzun boylu, dindar kendi halinde bir köylü. Derttir çocuğu olmak Kongo'da. Ama bütün Kongolular da bayılırlar çocuğa. Durmadan çocuk doğurur kadınlar. «Allah rızkını da verir çocuğun» derler. Her ailenin altı yedi çocuğu vardır ortalama. Kadınlar sırtlarına bağlarlar çocukları; çarşıya pazara. işe güce öyle gidip gelirler. Çocuk biraz emeklemeye başladı mı kardeşleri ona bakar. Sonra da çocuk kendi kendine, tozda, çamurda oynaya' oynaya büyür.

Patrice de böyle, kendi kendine büyümüş ilk zamanlar. Sonra onu katolik misyonerlerin açtığı bir okula vermişler. Bir süre sonra Patrice kovulmuş okuldan. Sebebi de şu : Papaz Allahın beyaz olduğunu söylemiş bir gün. Patrice'in aklı yatmamış buna. Neden Allah beyaz olsun. Allah siyah insanların da Allahı değil mi? Belki de siyahtır Allah.. Papaza bunları söyleyecek olmuş günün birinde. Atmışlar okuldan Patrice'i.

Kongo'da katolik ve protestan misyonerlerin o za-

(*) Bantu dillerinde Mutetele'nin çoğulu Betetele'dir.

manlar çok büyük etkisi olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Kongo bağımsızlığa kavuştuğu zaman bile misyonierlerin sayısı 8 binin üstünde imiş. Katolikler 670, protestanlar da 297 merkez açmışlar ülkede. Belçikalılar misyonierlere geniş topraklar vermişler. Onlar da kiliseler ve okullar açarak Kongo'luları hristiyan yapmışlar, bir yandan da madenlerde, fabrikalarda, plantasyonlarda çalışacak işçi yetiştirmişler. Bugün Kongo'daki okur yazarların çoğu papaz okullarından çıkmıştır. Birçok milletvekili ve devlet adamı da papazlıktan ayrılmıştır.

Sankuru eyaleti misyonierlerin üzerinde önemle durdukları bölgelerden biriymiş o sıralarda. Çünkü bir ara Sankuruda Belçikalılara karşı bir ayaklanma olmuş, bateteler misyon merkezlerini yakıp yıkmışlar orada. Zaman zaman da Sankuru'dan din adamlarını gölgede bırakacak büyücüler çıkıyormuş.

Meselâ 1904 de Epikilipikli adında bir büyücü çıkmış, «beyaz sihirbaz» dedikleri misyonierlere ve Belçikalılara karşı etkili bir büyü bulmakla ün salmış. Bu büyü şöyleymiş :

Bir insanın ve bir hayvanın kalbini ve ciğerini güneşte kuruttuktan sonra bunlardan bir toz yapacaksınız. Bu tozu küçük torbacıklara koyup mıska gibi kemerinize asacaksınız. O zaman beyazların gücü yetmezmiş size. Epikilipikli 1905 de Kuzey Kasai'da bir kauçuk plantasyonunda halkı Belçikalılara karşı ayaklandırmıştır.

1920 de de büyücüler beyazların atacağı kurşunları etkisiz kılacak bir büyü keşfetmişler ve yine halkı ayaklandırmışlar. Fakat Belçikalı Jandarma komutanı zavallıların üzerine ateş açmış büyü'nün etkisiz olduğu anlaşılmış..

O sıralarda başka bölgelerde de bir yığın büyücülük olayına rastlanmaktadır. Örneğin, 1920 - 1930 yıllarında Doğu eyaletinde «Leopor-insanlar» çıkmıştır. Elllerine madenden yapma hayvan tırnakları takan, başlarına birer külâh geçiren, önlerine de birer leopar postu asan leopar-insanlar çeşit çeşit cinayet işlemişler o bölgede.

Kitawala dini de Doğu ve Güney eyaletlerine ve Kasai'ya o sıralarda yayılmıştır. Bu dine bağlı olanlar plantasyon işleticilerine karşı, büyük bir köylü ihtilâli çıkarmışlar. 73 kişi idam edilmiş o zaman. Ölüler günlerce ağaçlarda sallanmış diye anlatırlar. Kitawalacılığın hâlâ Doğu bölgelerinde köylerde, şehirlerde, madenlerde geniş etkisi vardır.

Ama Kongo'da en güçlü tarikat Kimbangizm'dir. Leopoldville yakınlarında, Lumumba'nın hapsedildiği Thysville kasabasında 1921 de Simon Kimbangu adında bir adam ortaya çıkmış ve yeni bir tarikat kurmuş. Simon Kimbangu'nun kulağına sesler gelmeye başlamış önceleri. Allahla konuştuğunu sanmış Kimbangu. İşittiği seslere uyarak hastaları iyi etmiş ve yeni peygamber az zamanda bölgenin en ünlü insanı olmuş. Hastaneler boşalmış bu yüzden. Her pazar binlerce insan Kimbangu'nun duasını almak için Thysville'e akın ediyor ve kulübesinin kapısında saatlerce kuyruk yapıyormuş. Bütün bu insanlarla başa çıkamıyacağı için Kimbangu müridler yetiştirmiş bir yandan. Onlar da hastalara bakıp, dualar ediyorlarmış. Halk hem Belçikalılara vergi ödemek, hem de onlar için bazı ürünleri yetiştirmek zorundaymış o zamanlar. Kimbangu vergilere de karşı gelmiş anlaşılan. Zorla ürün yetiştirilemeyeceğini de söylemiş. Bunun üzerine Kimbangizm politik bir yön alıvermiş hemen.

Sömürge idaresi işe el koymuş, Kimbangu'yu yakalayıp 1921 de idama mahkûm etmişler. Fakat kral ölüm cezasını hayat boyunca hapse çevirmiş, Kimbangu'yu da Lumumba gibi, Katanga'ya göndermişler. 30 yıl zindanda yaşadktan sonra 1951 de Elisabethville'de ölmüş Kimbangu.

Bugün aşağı Kongo bölgesi köylerinde, yol kenarlarında üzeri kırmızı kalp çizili levhalar görürsünüz. Bu Kimbangizm kilisesinin işaretidir. O köyde Kimbangizm kilisesi var demektir. Bağımsızlıktan sonra serbest bırakılmıştır Kimbangizm. Aylık dergileri bile vardır Kimbagistlerin.

Kongo'da bir zamanlar etkisi olan peygamberlerden biri de Simon Mpadi'dir. Bu adam savaş sıralarında «Savaşı Almanlar kazanacak. Almanların kralı Kongoy'a gelecek. Siyahlar için fabrikalar, mağazalar açılacak. Beyaz kadınlar getirilecek Avrupa'dan. Beyaz kadın alacağız. Almanların kralı Amerika'dan da zenci getirecek Kongo'ya, kuvvetleneceğiz. Bütün misyonerleri kovacağız» dermiş. Bu çeşit peygamberlerden biri de adını değiştirip Nkunku Hitler koymuş.

İşte Kongo din, çeşitli tarikat ve inanış bakımından böyle karma karışık bir yerdir. Gelelim Lumumba'nın çocukluğuna. Partice'in babası koyu bir katolik olduğu için kendisine iş veren misyonerlerin okulundan oğlunun atılmasına çok üzülmüş o zamanlar. Arkadaşları da konuşmamışlar Patrice'le. Sonunda çocuğu protestan misyonerlerinin açtığı bir sağlık okuluna vermişler. Yeni okula da fazla ısınamamış Patrice. Bütün arkadaşları derslerine çalışırken o Rousseau'nun, Molière'in, Victor Hugo'nun eserlerini, Agatha Christie'nin, Simenon'un romanlarını, Churchill'in hatıra-

larını okurmuş. Günün birinde de okulu büsbütün bırakıvermiş.

Ne yapsın Patrice?.. Bir amcası varmış: Victor Lundula. Jandarma birliklerinde çavuşmuş o zamanlar. Lundula yeğeninin asker olmasını istemiş, Patrice yaşımamış buna. Silâhtan, süngüden, savaştan nefret edermiş Patrice. Bu Victor amca bağımsızlıktan sonra General Lundula olacak, ordunun başına geçecektir.

Patrice'in tek merakı okumak. Eline ne geçse okuyacak. Ama Sankuru'nun Katako Kombe kasabasında da ne bulunur okunacak? Patrice bir gün düzmüş torbasını. Vedalaşmış babasıyla kardeşleriyle. Bir ağabeyi ve iki küçük kardeşi var Patrice'in: Charles, Emile, Louis. Ama onlar Patrice gibi huzursuz insanlar değiller. Kasabada kalmış onlar. Patrice sırtında bir gömlek, bir kazak, bacaklarında dizleri aşınmış ve kısalmış bir pantolon, ayağında Victor amcasının eski postalları.. Ver elini Kindu şehri. Yıl 1943, Patrice başlamış iş aramaya. Kindu Kongo'nun doğusunda Maniema eyaletinin başşehridir. Tropik ormanlarının hemen sınırında bulunur. Bir iki birahanesi, bir çarşısı vardır. Herkes birbirini tanır burada. Ne olacak, ufak bir taşra kasabası. Ama köylerden gelenler için büyük bir şehir sayılır elbette. Beyaz insanlar vardır Kindu'da. Büyük mağazalar vardır. Gelen giden yabancılar olur zaman zaman. Katako Kombe'den gelen Patrice'in de gözüne büyük görünmüştür Kindu. Metelik yok Patrice'in cebinde. Bir amca bulup onun yanında kalmış bir zaman. Bir yandan da kapı kapı dolaşıp iş aramış. Kalay işletmesinin müdürü bakmış ki Patrice akıllı bir çocuğa benziyor, ufak bir iş vermiş kendisine.

Patrice artık hayatından memnundur. Hemen ayrı bir eve çıkmış. Kendi köyünde göz koyduğu bir kız

varmış: Paulin. Elİne birkaç kuruş geçer geçmez Pauline'in babasına «evlenme bedeli» ni verip kızı getirtmiş yanına. Pauline artık Patrice'in hayat arkadaşı olacaktır.

Patrice'in burada kendisini çevresine sevdirdiği anlaşılıyor. O zamanlar Yongo şehirlerinde yerliler için «Gelişmiş insanlar kulüpleri» kuruluyormuş? Belçikalılarla iyi geçinen Kongolular burada toplanır, kitap, gazete okur, aralarında politika dışı konuları tartışırlarmış. Patrice de girmiş Maden işletmesinin kurduğu Gelişmiş insanlar kulübüne. Orada da kendini göstermiş kısa zamanda, Belçikalılarla dost olmuş. Onlardan Kitap, dergi alıp dünya meselelerini izlemeğe başlamış. Öyle ki, Kindu'ya bir yabancı gelecek oldu mu Belçikalılar olgun bir Kongolu örneği göstermek için Patrice'i tanıtırlarmış. Patrice herkesle ileri geri konuşur, düşüncelerini açık açık söyler, aşırı çıkışlar yaparmış bazen. Patrice'in bu içtenliği, hazırcevaplılığı, heyecanlı konuşmaları sempatk görünürmüş Belçikalılara. Bazen papazlara takılır:

— Bayılıyorum, dermiş, şu sizin hristiyanlığın yüksek ilkelerine. Bir yandan herkesin eşit olduğunu söylersiniz, bir yandan da kilisede beyazlarla siyahları ayrı oturtursunuz..

Misyonerler:

— Patrice, derlermiş, senin aklın ermez buna. Bak siyahlara, yıkanmıyorlar, kokuyorlar. Kilisede siyahlarla beyazları bir araya oturtmaya kalktık mı beyazlar bir daha gelmez kiliseye..

Lumumba karşılık verirmiş hemen:

— Sizin de kendi kokunuz var, biz katlanıyoruz. Siz de kadavra kokuyorsunuz.. Ama ne diyor sizin dininiz?..

Patrice o sıralarda Leopoldville'de çıkan «La Croix du Congo» ve «La Voix Congolaise» dergilerine yazılar göndermeye başlamış. Yazıları basıldıkça da güveni artmış kendine. İleride Lumumba daha birçok yerlere yazılar yazacak, Independance ve Uhuru gazetelerini çıkartacaktır.

Sömürgecilik yıllarında Belçikalılar kendileriyle iyi geçinen Kongolulara «Carte d'immatriculation» denen ve bir çeşit vatandaşlık belgesi sayılan bir kart verirlermiş. Ama kolay değilmiş bu belgeyi alabilmek. Bunun için sınavlardan ve denemelerden geçmek gerekirmiş. Vatandaşlık belgesi alanlar Avrupalılarla eşitlik hakları kazanırlarmış ama bunların sayısı parmakla gösterilecek kadar azmış. Lumumba'nın Kindu'da kazandığı sempati ile Belçikalılardan vatandaşlık belgesi aldığını görüyoruz. Artık Lumumba'ya Kindu'da gelmektedir. Daha büyük şehirlerin özlemi başlar Patrice'de. PTT'de çalışan dostlarından biri Leopoldville'e bir mektup yazarak Patrice'e bir iş ister. Kabul ederler ve Patrice bir iki hafta sonra kalkıp başkente gelir.

Burası Afrika'nın en büyük şehirlerinden biridir. Muazzam bulvarlar, iş hanları, büyük mağazalar, barlar, villalar geniş Amerikan arabaları vardır. PTT merkezi de şehrin göbeğinde kocaman bir binadır. Orada bir staj döneminden sonra Patrice posta idaresinin en başarılı memurlarından bir olur. Bir yandan da Kongo'nun iç konularını yakından izlemektedir orada. Kongo'nun kalkınması için tek çıkar yol Belçikalılarla sıkı bir işbirliği yapmaktır. O zamanlarda Patrice'i tanıyanlar Lumumba'nın kendini biraz Belçikalı saydığını anlatıyorlar.

Fakat günün birinde büyük bir hayal kırıklığına

uğrayacaktır Patrice. Leopoldville kaldırımlarında bir gün dalgın dalgın yürürken Lumumba bir kadına çarpacak olur. Kadın:

— Biraz önüne baksana pis maymun, diye bağırır hemen.

Dünyalar başına yıkılmıştır Patrice'in. Demek elindeki vatandaşlık belgesine rağmen beyazlar kendisini maymun saymaktadır. Siyahlar için birçok sınırlar konmuştur Leopoldville'de, birçok mağazalara, lokantalara, kahvelere giremezler, geceleri bazı mahallelerde dolaşamazlar. Kongo'ya yerleşmiş eski kolonların birçoğu adam yerine koymamaktadır siyahları. Kolay değildir yeni bir anlayış aşlamak bu insanlara. İlk sömürgecilik yıllarının özlemi vardır daha birçoklarında. Kongolular daha o ilk yılları unutamamışlardır. Bir «Matadi-Leopoldville» demiryolu yapılmış o dönemde, yolun her kilometresinin yüz kişinin ölümlüyle tamamlandığı anlatılır. Köylüler yeter ölçüde kauçuk getirmediikleri zaman çavuşların eksik mal karşılığı kesik el istedikleri yıllar olmuştur. Kesik ellerin anıları daha silinmemiştir, kafalardan. Lumumba'nın vatandaşlık belgesi olmuş, ne çıkar, 14 milyon insan maymun yerine konduktan sonra..

Patrice bundan sonra Kongo'nun sorunlarını başka bir açıdan görmeğe ve başka türlü düşünmeğe başlayacaktır.

POSTANE MESELESİ ve HAPİSLİK

Lumumba Leopoldville'deki işinde gösterdiği başarıdan sonra üstün bir derece ile Stanleyville'e gönderilir. Kendisini Yangabi kasabasında PTT şefliğine tayin ederler. Bir süre sonra da, 1948 de Stanleyville

postanesinin muhasebe şefliğine getirilir. Artık çevre-
sindeki Kongoluların birçoğundan fazla aylık almak-
tadır. Posta memurları sendikasına girer, oradaki işçi
kurullarının birine başkan seçilir.

Belçika Hristiyan Demokrat Partisi ile Sosyalist
Partisi bu sırada Kongo'da adam kazanmaya bakmak-
tadırlar. Liberal Parti de yavaş yavaş Kongo'ya yerleş-
mektedir. Lumumba 1955 de Liberal partiyi seçer ken-
dine. Partinin Stanleyville kolunu kurar, partiye ikin-
ci başka olur.

İşçi senikaları, basın ve parti çevrelerindeki çalış-
malarıyla Lumumba Stanleyville'in önemli kişilerin-
den biri sayılmaktadır. O sıralarda Kongo'ya gelen Bel-
çika Kralı Baudouin şerefine düzenlenen bir kabul res-
mine genç postane şefi, sendikacı, Liberal parti ikinci
başkanı Lumumba'yı da çağırırlar. Krala tanıtırlar ken-
disini. Ayakta viski içilirken havadan, sudan, orman-
lardan, sıcaklardan, yağmurlardan, hayvanlardan söz
edilmektedir. Bir ara konu Kongo sorunlarına gelir.
İyi bir fırsattır bu Lumumba için. Kongo'nun gelişme-
si üzerindeki bütün görüşlerini hiç çekinmeden krala
anlatır. Kral da kendi yaşındaki bu açık düşünceli
Kongolunun sözlerini sempati ile dinler. Buzlar çözül-
müştür, içten bir hava yaratılmış olur toplantıda.

Kabul resmindeki bu uzun görüşme Lumumba'nın
politika hayatında birdenbire parlamasına yol açacak-
tır. Ertesi gün herkes kendisine kralla neler konuştu-
ğunu sorar, Patrice de krala ne gibi tavsiyelerde bu-
lunduğunu anlatır uzun uzun.

Bağımsızlıktan önceki yıllarda Sömürgeler Bakan-
lığı Belçika'yı tanıtmak ve sevdirmek için Kongo'nun
ileri gelenlerini, aydınları zaman zaman Brüksel'e da-
vet edermiş. 1956 da düzenlenen böyle bir geziye de

Stanleyville'den Lumumba'yı çağırmışlar. Belçika'yı görmek 31 yaşındaki Patrice için çok önemli bir olaydır elbette. İlk defa Kongo dışına çıkacak ve Avrupa'ya gidecektir. Gezi çok parlak geçer, ziyafetler, dâvetler, toplantılar, yeni tanışıklıklar.. Sonunda heyet yine Kongo'ya döner. Lumumba tatlı anılarla ayrılmıştır Brüksel'den. Pauline'e çocuklara, dostlarına ufak tefek hediyeler almıştır. Karısı ve arkadaşları hava alanına gelmiştir Patrice'i karşılamaya. Alandan el sallamalar, öpüşmeler.. Gümrük muayenesi biter, tam Patrice parmaklıkların ötesine geçecek, iki polis yanaşır Lumumba'nın yanına, elinden valizi alıp bileklerine kelepçeyi geçirirler. Şaşkına dönmüştür Patrice.

— Buyurun, derler, müdüriyete..

Bu, Lumumba'nın hiçbir zaman unutamıyacağı bir olaydır. Kredisi sıfıra düşecektir belki de birçok dostları arasında. Ağır bir leke sürülecektir adına. Çünkü savcılık postanedeki «Çekle ödeme» hesabından aşağı yukarı üç bin lirayı karşılıksız alma suçu ile Patrice'in tevkifini istemiştir. Deliller toplanır, fişler, kasa hesapları.. Tanıklar dinlenir. Patrice:

— Evet, der, bu parayı çektim. Ama borç olarak aldım. İlk fırsatta ödeyecektim. Zaten bakın, ilk başlarda çektiğim para bunun iki misliydi. Yarısından fazlasını ödedim. Kimseye birşey söylemeden kapatacaktım bu işi. Brüksel'e giderken de görüyorsunuz, postaneye bu parayı borçlu olduğumu belirten bir sened bıraktım kasaya..

Mahkeme Haziran 1957 de Lumumba'yı bir yıl hapse mahkûm eder. Tadsız bir zindan hayatı başlamıştır Patrice için. Cezaevlerinde suçluların yaşama şartları çok serttir Kongo'da. Bir süre sonra dostları üç bin lirayı aralarında toplayıp Patrice'i cezaevinden

çıkartırlar. Bundan sonra ölümüne kadar geçen üç yıllık hayatı boyunca bütün düşmanları Lumumba'yı postanedeki yolsuzluk işinden mahkûm olmuş bir adam diye kötölemeye çalışacaklardır. Fakat bu çeşit yermelerin orada büyük etkisi olduğu da söylenemez. Çünkü Lumumba'yı tutanlar bu olaydan söz açılınca «Evet olmuş böyle birşey, ama Patrice Belçika postanesinden halkın parasını almış, almışsa. Ne çıkar» diyeceklerdir. Kaldı ki sömürgeciliğin Kongo'da yarattığı ahlâk anlayışında böyle bir davranış ahlâk kurallarına aykırı sayılmamıştır. Fakat Lumumba ileride politik savaşın içine girip de olgunlaşarak devrimci bir yola sapınca bütün davranışlarında çevresine örnek bir insan olacaktır. Nitekim Lumumba ölümüne kadar geçen dönemde parayla satın alınamıyacak ve etki altında bırakılmıyacak bir insan olduğunu göstererek postane olayının bir ahlâk zayıflığı olmadığını isbat etmiştir.

Postanenin kapıları kapanmıştır. artık. Lumumba Leopoldville'e dönüp orada bir iş aramaya koyulur. Bu sırada Kongo'nun büyük bira fabrikaları rekabet halindedir. Primus'cular «Polar içenin erkekliği ölür, çocuğu olmaz» diye bir söylenti çıkarmışlardır. Polar müşteri kaybetmektedir bu yüzden. Fabrikanın müdürü satışı arttıracak bir reklâm şefi aramaktadır. Lumumba aday olur bu işe. Tam müdürün istediği adamdır Patrice. Kendisine geniş yetki ve imkân verirler. Polar kısa zamanda bütün piyasayı kazanacak bir firma olur. Lumumba her akşam birahaneleri, barları dolaşıp hem müşterileri, halkı tanımakta, çeşitli konularda onlarla konuşup dertlerini, düşüncelerini öğrenmekte, hem de herkese bira ısmarlayıp Polar'ı tanıtmaktadır.

Liberal partinin politikasını Lumumba artık yeter-

siz bulmaktadır. Kendisi cezaevinde bulunduğu sıralarda başkentte önemli gelişmeler olmuş ve Lumumba bunların dışında kalmıştır. Nedir bu işler?

Bu olayların en önemlisi şudur: 1956 Temmuzunda, yani Lumumba Belçika'dan dönüp de yakalandığı günlerde, İleo adında genç, ufak tefek bir adam Leopoldville'de papazların çıkardığı «Conscience Africaine» dergisinde bir bildiri yayınlıyarak Kongo'nun bağımsızlığını istemiş. O zamanki adam kazanma yarışında misyonerlerin sosyalistlerden ve liberallerden geri kalmamak için bu bildiriye göz yumdukları anlaşılıyor. Her ne kadar kral Baudouin'in gezisinden sonra Kongo'da bağımsızlık konusu sık sık konuşulmaya başlamışsa da bu yolda derli toplu bir tasarı öne sürülmüş değilmış o zamana kadar.

Van Bilsem adında Belçikalı bir profesör 1955 yılının son günlerinde bir tasarı yayınlıyarak Kongo'nun 30 yılda bağımsızlığa kavuşturulmasını isteyecek olmuş. Belçikalılar gürültü ile karşı koymuşlar buna. İleo'nun bildirisinden önceki tek olay işte bu.

İleo ise Kongo tarihinde belki bir dönüm noktası sayılabilecek bildirisinde kısaca şöyle demiş:

«Biz uygar Kongolular olmak istiyoruz. Siyah renkli birer Avrupalı olmak amacında değiliz. Belçikalılar bizim ayrılık istediğimizi bir düşmanlık duygusu gibi almasınlar. Belçikalı'ya teşekkür borçluyuz, ama bizden körükörüne bir bağlılık beklemesinler. Kongo'nun Belçika Birliğine girmesinden yana değiliz. Bizim oyumuzu almadan kurulacak bir Belçika-Kongo Federasyonunu önümüze sürmeye kalkarlarsa kabul etmiyeceğiz. Yaşasın Kongo! Yaşasın Kral! Yaşasın Belçika!..»

Bu bildiriden bir ay sonra da Leopoldville bölgesin-

deki Bakongo kabilesinin kurduğu ABAKO derneğinin lideri Kasavubu bir çağrı yayımlayarak şöyle diyecektir:

«Kongo halkı kendi yarınını kendi seçmelidir. Ancak bir özgürlük havası içinde, eşit insanlar gibi Belçikalılarla görüşebiliriz. ABAKO Kongo'nun bağımsızlığını istemektedir.»

İşte o zamanki politik hava budur başkentte. Lumumba bağımsızlık konusunda ilk sözü söyleyip yeni akımın önderi olamadığı için biraz üzgündür. Ama kısa zamanda öne geçecektir. Çünkü o, bilgide, ustalıkta, yüreklilikte Kasavubu'dan da, İleodan da aşağı kalacak insan değildir. Başkente geldikten birkaç ay sonra Lumumba Leopoldville'in en önemli insanlarından biri olmuştur. Bağımsızlık konusunda söz söyleyebilecek herkesle tanışmış ve egemenlik konularını tartışmaya başlamıştır. Kahvelerde, birahanelerde her akşam çevresine toplanan insanlarla uzun uzun konuşarak herkesi kendine hayran bırakmaktadır. Bir de kitap yazmıştır Lumumba: «Yarının toprağı Kongo Tehdit Altında mı?» adlı kitabını Brüksel'de bir yayın evine göndermiş, fakat Lumumba'nın bu ilk ve son eserini yayın evi ancak 1961 de, yani ölümünden sonra yayınlamıştır.

Bu sıralarda Kongo'nun bağımsızlığa yönelmesinde etkisi olan ikiolaydan söz edilir. Bunların birincisi General de Gaulle'ün Fransız sömürgelerine bağımsızlık dağıtmasıdır. 1958 Ağustosunda komşu Fransız Kongosuna gelen de Gaulle Brazzaville'de yaptığı bir konuşmada bağımsızlığın istendiğı zaman elde edilebilecek birşey olduğunu söylemiştir. Çünkü artık politik bağımsızlığın sömürgecilikle mutlaka çatışmadığı anlaşılmıştır. Eski sömürgelerdeki bağımsızlık kalkınışlarına karşı yürütölen savaş hem çok pahalıya çık-

makta, hem de başarı ile sonuçlanmamaktadır. Cezayir savaşı Fransızların gözünü korkutmuştur. Sömürgeciliğin bazı ülkelerde yeni kalıplar içinde politik bağımsızlıkla uzlaştığı görülmektedir. Örneğin Latin Amerika ülkelerinin birçoğu bağımsız olduğu halde ekonomik alanda sömürge olmuştur. Fransızlar da sömürgelerdeki ekonomik güçleri ellerinde bulundurarak bu ülkeler bağımsızlık verme yoluna yönelmişlerdir. Bankalar, madenler, plantasyonlar yine eskisi gibi işletilecektir. Yatırımlara en az zarar verebilecek parti liderleri desteklenecek ve devletleştirmelere, sosyalizme gidebilecek partilerin gelişmesi önlenecektir. Böylece eski klasik sömürgecilik sistemi yerini yeni-sömürmeciliğe bırakmaktadır. Fakat Fransızların bu tutumunu bağımsızlık konusunda bir cömertlik sayan Kongolular öteki sömürgeleri kıskanmaya başlamışlardır.

Bu tarihlerde Kongoluları etkileyen ikinci bir olay da Brüksel'de açılan Dünya sergisidir. Uçaklarla Brüksel'e gönderilen Kongolular orada, Asya'da ve Afrika'da bağımsızlığa kavuşan eski sömürgelerin pavyonlarını gördükten sonra Kongoda da birşeyler yapılması gerektiği inancıyla Leopoldville'e dönmüşlerdir.

Bağımsızlık akımı artık güçlenmeye başlamıştır Kongo'da. Bunun yanı sıra Belçika'da da sömürgecilik sistemini yeni bir anlayışla değiştirmek isteyenlere rastlanmaktadır. Cezayir savaşı Belçikalıların da gözünü korkutmuştur. Fakat Kongo'ya yerleşmiş Belçikalılar, yani «kolonlar için bağımsızlık korkulu bir rüyadır. Kolonlar Belçika'nın ve Kongo'nun en geri topluluğu olarak bağımsızlığın en amansız düşmanı kalacaklar ve bağımsızlığı sabote etmek için ellerinden geleni yapacaklardır.

Bağımsızlık akımının geliştiği sıralarda Kongo'da

partilerin durumu fazla iyimserlik verecek gibi değildir. Kurulmuş partilerin çoğu bölgecilik ve kabilecilik temellerine dayanmaktadır. Kabileci çıkarların üstüne yükselip ulusal bir görüşü savunan güçlü bir örgüt yoktur daha. Birçok Afrika ülkelerinde olduğu gibi Konko'da da toplum düzeninin en önemli birliği kabiledir. Kabile bir şefin başkanlığında bulunan, aynı bölgede yaşayan, aynı kökten gelme, aynı dili konuşan, aynı gelenekleri, kültürü olan ve aralarında geniş bir dayanışma bulunan insanlardan kurulu birliktir. Bu özellikleriyle kabilecilik çoğu zaman ulusal birliğin kurulmasına ve ilericiliğe karşıdır. Çoğu zaman feodalite ekonomik düzene dayanan bir sistemi yaşatır. Sömürgecilik çağında kabile şefleri birçok yerlerde sömürgecilere çalışarak gerici bir rol oynamışlardır. Kabileler arasında savaşlar önlenememiştir bir türlü. Öteki Afrika ülkelerinde ve Kongo'da bu yüzden yüzbinlerce insan ölmüştür. Kabileciler her yerde kendi kabilelerinin insanlarını tutar, onları destekler, onlara iş verirler, başka kabileden olanlara yabancı gibi davranırlar.

Kongodaki başlıca kabileler şunlardır: Bakongo, Baluba, Batetele, Bangala, Lulua, Mongo, Lunda, Başı, Bakusu, Bambara, Bayeke, Basonge, Bayaka, Bateke, Bakuba, Warega, Babua, Azande, vs..

Kabileci partilerin en önemlisi de Bakongo kabilisinin kurduğu ABAKO partisidir. ABAKO («Alliance des Bakongo veya «Association des originaires du Bas-Congo») 1950 yılında, Leopoldville'den Kongo ırmağı-nındanize karıştığı yere kadar uzanan bölgede yaşayan Bakongo kabilisinin kurduğu partidir (1).

(1) ABAKO'nun başkanı Kasavubu'dur.

Lumumba Kongo'da kabile savaşlarının kötülüklerini görmüş ve kabileciliğin dar çerçevesini aşan ulusal bir birliğe dayanabilecek bir örgüt kurmayı tasarlamıştır. İşte bu sıralarda Lumumba'nın çevresine böyle birliğe yönelebilecek insanları topladığını görüyoruz. «Présence Congolaise» dergisinin başyazarı J. Ngalula, Ngiri Ngiri belediye başkanı G. Diomomi, bağımsızlık bildirisini yayınlayan J. İleo, sol sendikalar lideri Alphonse Nguvulu, Liberal parti başkanlarından Liongo ve sosyalist sendikacılardan Cyrille Adula, Lumumba'nın çevresinde birleşerek yeni bir parti programı hazırlarlar. Program bağımsızlık ve egemenlik ilkelerine dayanmaktadır. 5 Ekim 1958 de de Kongo Ulusal Hareketi «Mouvement National Congolais» (M.N.C.) adıyla yeni bir partinin kurulduğu bildirilir. Partinin başkanı Patrice Lumumba'dır.

LEODA İLK AYAKLANMA

1958 yılının son ayında Kongolular ilk defa Afrikalılar arası bir konferansa katılacaklardır. Afrika'daki bağımsızlık konularının konuşulması için Ghana başkanı N'Krumah 8 Aralık 1958 de Accra'da bir konferans düzenlemiştir (1). Bu toplantıya Kongo'dan da

(1) 8 - 13 Aralık 1958 de Accra'da toplanan Afrika Halkları Konferansına 200 delege katılmış ve toplantıda şu konular tartışılmıştır:

— Özgürlüğün ve bağımsızlığın elde edilmesi ve sağlamlaştırılması;

— Afrika devletleri arasında bir birliğin bulunması;

— Afrika'da ekonomik ve sosyal kalkınmaya yönelinmesi.

M.N.C. çağrılır. Yeni partinin liderleri için böyle bir toplantıya katılarak Afrika devlet adamlarıyla tanışmak, bağlantı kurmak çok önemli bir olaydır elbette. Lumumba, Ngalula ve Diomi ile birlikte hemen bir uçağa atlayıp Accra'ya gider.

Kongo adına konuşmayı Lumumba yapar toplantıda. Şunları söyler :

— Biz de kendi ülkemizde bütün vatandaşlara, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, özgürlük, eşitlik, sosyal barış, hoşgörü ve refah sağlayan demokrat ve modern bir devletin kurulmasını istiyoruz.

Kongo halkı bugün Afrika'da esen kurtuluş rüzgârına karşı ilgisiz değildir. Yakın zamana kadar uykuda olan politik şuur kendini göstermeye başlamıştır. Önümüzdeki aylarda bunun daha geniş belirtilerini öğreneceğiz. Girişeceğimiz işlerde kitlelerin desteğine güveniyoruz.

Kahrolsun sömürgecilik ve emperyalizm!

Kahrolsun ırkçılık ve kabilecilik!

Yaşasın Kongo ulusu ve bağımsız Afrika!

Accra konferansı Lumumba'ya çok şeyler öğretmiştir. M.N.C. lideri artık Kongo sorunlarının üstüne yükselerek bunları Afrika ve sömürgecilik açılarından incelemekte ve başkente yeni düşünce ve tasarılarla dönmektedir. Accra'da alınan kararları şimdi halka duyurmak, anlatmak gerektir. Bu amaçla M.N.C. Leopoldville'de, Kalamu alanında bir toplantı düzenler. 28 Aralık 1958 de bu mitinge katılanların sayısı on binin üstündedir. Diomi, Ngalula ve Lumumba kürsüye çıkarak toplantının önemini anlatırlar. Lumumba ilk defa bu ölçüde geniş bir halk kitlesinin karşısında konuşmaktadır. Tam formunu bulmuştur artık. Konferansın kararlarını özetledikten sonra yeni partinin

programını anlatır uzun uzun. İnsanın insanı sömürmesine dayanan bir rejimin yıkılması gerektiğini, bunun için de Kongoluların uykudan uyanıp bağımsızlık ve özgürlük savaşına katılmalarının şart olduğunu söyler.

— Biz Belçikalılardan hediye istemiyoruz, der. Kongo halkının bir hakkını elinden almışlardı, onu geri istiyoruz. Görüyorsunuz, bütün Afrika sömürgecilere karşı amansız bir savaşa girişmiştir. Ulusal amaç daha yararlı olmaları ve sömürgecilik zincirlerini koparmaları için vatandaşların bizim yanımızda yer almalarını bekliyoruz.

Yaşasın Kongo! Yaşasın N.M.C. !

Halk lingalaca bağımsızlık anlamında «dipenda, dipenda!» diye bağırır. Alkış, kıyamet.. Bütün başkent kaynamaktadır artık. Sömürge idaresi kuşku ve korku içindedir. Genel vali, bölge komutanı ve sömürge idaresinin ileri gelenleri toplantı üstüne toplantı yapıp alınması gereken tedbirleri görüşmektedirler. Halkın başı çok boş bırakılmıştır. Böyle giderse yarın ihtilâl çıkacaktır ülkede. Bunun önünü almak gerektir..

Sömürgeciler 1959 yılına büyük bir gerginlik içinde girerler. 4 Ocak günü de ABAKO bir toplantı düzenler. Genel valilik artık göz yummayacaktır böyle şeylere. O sabah toplantının yasak edildiği bildirilir. Kasavubu hiç şiddet kullanılmasından yana değildir. Hemen ABAKO'culara toplantının yapılmıyacağını duyurur. Ama halk sokağa fırlamıştır bir kere. Sinirler de gergindir. Bu sırada Baudouin bulvarı üzerinde Belçikalı bir otobüs memuru ile bir Kongolu arasında ufak bir tartışma olur. Belçikalı hakaret eder adama, bir de el kaldırır. Bunun üzerine halk bir anda sarar otobüsün çevresini. Yüzlerce, binlerce insan birikir bulvara.

- Küstahlar!..
- Alçaklar!..
- Yaşasın Bağımsızlık!
- Saldırın arkadaşlar beyazlara!

Halk mağazaların kepenklerini kırmaya başlar. Otomobilleri durdurup yakmaya kalkarlar. Misyonerlerin oturduğu binalar taşlanır. Bütün yerli mahallerinde oturanlar dökülmüştür artık bulvarlara. Belçikalıların, Portekizlilerin işlettiği mağazalarda ne kadar kumaş, konserve, radyo, bisiklet varsa yağma edilir bir saatin içinde.

ABAKO liderleri oradan oraya koşarak halkı dizginlemeye çalışmaktadır. Ama olan olmuştur bir kere, ABAKO artık komutayı elden kaçırmıştır. Halk kimseyi dinlemeyecek ve önüne geleni yıkacaktır. Ama «Kamu Gücü» denen Belçika polisi de seyirci kalmıyacaktır buna. Az sonra polis yerli mahallelerini kuşatır ve halkın üzerine ateş açar. Kadınlar sırtlarında çocuklarıyla kaçışmaya başlarlar. Bulvarlar, kaldırımlar kana boyanır bir anda. Cesetler uzanmıştır yerlere, yaralılar çırpınmaktadır bir yandan, kadınlar ve çocuklar çığlık çığlığa bağırılmaktadır.. Savaş alanına dönmüştür yerli mahalleleri. Bir yandan da halk herşeye rağmen Belçikalıların oturduğu mahalleleri basmış hepsini kovmak amacındadır. Bir yanda makineli tabancalar, havan topları; bir yanda oklar, bisiklet zincirleri, sopalar.. Belçikalı Kolonlar da Cezayirde olduğu gibi Milli Selâmet Komiteleri kurup idareyi ele geçirmeyi tasarlamaktadırlar.

Halk sindirilir akşama doğru, ama polis öcünü alamamıştır. daha. Yerli mahallelerinde silâh sesleri iki gün devam edecektir. Günün resmi bilânçosu Kongolulardan 42 ölü ve 250 yaralıdır. Belçikalılardan tek

kişi bile ölmemiştir. Halk ölü sayısının yüzden fazla olduğunu söyler hâlâ.

Kasavubu'yu hemen o gün evinden alarak hapse atarlar. Lumumba ise Bandalunva mahallesinde bir arkadaşının evindedir. M.N.C.'ciler 4 Ocak olaylarının dışında kalmışlardır. ABAKO kapatılır ertesi gün. Ortalık durulur durulmaz Lumumba Kasavubu'nun kurtarılması için bir kampanya açacaktır. Belçikalılara : «Siz, der, Kasavubu'yu hapiste bir peygamber yapacaksınız. ABAKO'cular yeraltı savaşına girecekler. Salıverin Kasavubu'yu, göreceksiniz hiçbir şey olmayacak..»

Fakat bu sefer başkentteki kolonlar ağır basacak ve Kasavubu'nun cezaevinden çıkartılmaması için ellerinden geleni yapacaklardır. O zamanki Sömürgeler Bakanı ise sertlikten yana olmıyan, uzlaşma eğilimli bir adamdır. ABAKO liderlerinin salıverilmesi için Leopoldville'e telgraflar çeker. Fakat Genel Vali «Gelin de siz salıverin» diye cevap verir Bakana. Bunun üzerine Bakan atlar bir uçağa, Kongo'ya gelir. Kolonlar azmıştır artık, çürük domatesli bir karşılama töreni hazırlarlar Bakana. Adamı koruyan tek kuvvet M.N.C. olur bu arada. Bakan teşekkürler eder Lumumba'ya. Kasavubu ile arkadaşlarını da uçağına alıp Brüksel'e götürür. Bir süre sonra hepsini orada salıverirler. 4 Ocak olaylarının bilânçosu budur işte. Bir yığın insan ölmüş, fakat halk sömürge idaresine karşı gelinebileceğini anlamıştır. 80 yıl Kongo'da dokunulmaz sayılan insanların bir gün alaşağı edilebilecekleri anlaşılmıştır o gün. Belçikalıların ise morali bozulmuş ve panik başlamıştır aralarında. Kısa zamanda bağımsızlığın elde edilmesinde 4 Ocak olayının önemli rolü olmuştur.

Nitekim bu olaylardan dokuz gün sonra, 13 Ocak

1959 da Belçika Kralı Baudouin Kongo'nun bağımsızlığı üzerinde ilk konuşmayı yaparak şöyle diyecektir:

— Bugün kesin kararımız Kongo halkını varlık ve barış içinde bağımsızlığa götürmektir.

4 Ocak'ın en olumlu sonucu budur işte.

M N.C. İÇİNDE LUMUMBA'YI DEVİRMEK İSTEYENLER

Lumumba öteki Afrika ülkeleriyle kurulacak bağlara büyük önem vermektedir. Kültür Özgürlüğü için Dünya Kongresi adındaki batılı bir dernek bu sırada Nijerya'da bir seminer toplanmıştır. Lumumba 1959 Martının ortalarında kalkıp İbadan'a gider, öteki delegelerle tanışır, dostluklar kurar. Seminerin kapanış toplantısında da ateşli bir konuşma yaparak şunları söyler :

— Kongo'yu bölüp balkanlara çevirmek bizi içimizden yıkmak isteyen sömürgecilerin plânıdır. Topraklarımız bir kere bölündü mü ulusal birliği yeniden kurmak çok güç olur. Bunca çektiklerimizden sonra özgürlük havasını ciğerlerimize doldurmamızın zamanı gelmiştir. Bütün Afrika sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı girişilen amansız bir savaşın içindedir şimdi. Sömürgecilik rejimine güle güle diyeceğiz yakında. Çünkü uygarlıkla sömürgecilik uzlaşamaz. Batı bugün sömürgelerin özgürlük hakkını tanımak zorundadır. Batı uygarlığının en güzel yanlarını alıp kendi kültürümüzle birleştirerek yeni bir Afrika uygarlığı yaratacağız. Batıya bir dostluk eli uzatıyoruz. Bize okul sıralarında ırklar arasında eşitliği, kardeşliği kendileri öğretti. Şimdi biz de İnsan Hakları bildirisinde sıralanan hakları istiyoruz.

Daha bağımsızlıktan önce Kongo'nun bölünmesi tehlikesini farketmiştir Lumumba. İbadan toplantısı bittikten sonra M.N.C. başkanı Brüksel'e gider. Kongoluları bulur orada. Kasavubu'ya M.N.C. içinde görev teklif eder. Ama ABAKO lideri buna yanaşmaz bir türlü. Patrice çeşitli toplantılara katılır Brüksel'de, demeçler verir. Özgür Brüksel Üniversitesinde ve «Présence Africaine» kulübünde uzun tartışmalı toplantılar yapar. Bunlar Belçika'da geniş ilgi toplamakta ve basında yankılar uyandırmaktadır. Lumumba bu konuşmaların birinde Kongo'nun bağımsızlık tarihini ilk defa haykırır:

— En geç 1961 de bağımsızlık istiyoruz!

Üç gün sonra da Le Peuple gazetesine verdiği bir demeçte yeni bir tasarı ortaya atar :

— Kongo'da derhal geçici bir yerli hükûmet kurulmalıdır!

Bağımsızlık düşüncesi Kongo'da artık günden güne somutlaşmaktadır. Brüksel dönüşü Lumumba eyalet merkezlerini dolaşarak partinin şubelerini açacaktır. Parti işleri bütün zamanını aldığından bira fabrikasındaki işinden de ayrılmıştır şimdi. Brüksel'de ortaya attığı geçici hükûmet tasarısının Kongo'da benimsendiğini görür. Halk kendisini her yerde «Biz bağımsızlığa kavuştuk artık» diye karşılamaktadır. Birkaç hafta sonra Leopoldville'e gelen Sömürgeler Bakanının karşısına da Kongolular : «Bir Sömürgeler Bakanlığı istemiyoruz», «1959 yılı sömürge idaresinin son yılı olacaktır» levhalarıyla çıkarlar.

Lumumba'nın yıldızı her gün daha fazla parlamaktadır. Kongo'da söylenmesi yasak edilen sözleri ilk defa o söylemektedir. Ezilen, susan, sömürülen Kongoluların dili olmuştur Lumumba. Kongo'daki kalbur

üstü politikacıların hiçbirı kendisiyle boy ölçüşebilecek nitelikte değildir. Çevresindeki insanların en ileri görüşlü olanı, en zekisi en bilgilisi odur. Kurduğu parti gelişmektedir gündengüne. Bazı eyaletlerde bağımsız idarelerin, federe devletlerin kurulmasını savunan kabileci parti başkanlarının, bölücü, ayırıcı akımların karşısındadır Lumumba. Belçikalılar da o sıralarda Kongo'nun parçalanmasından yana değillerdir.

Bir yanda Kasavubu vardır. Bakongo liderinin amacı Kongo ırmağı çevresindeki eski Kongo İmparatorluğunu yeniden kurmaktır. Onun için önemli olan yalnız kendi kabilesidir. Kasavubu'nun görüşleri bütün Kongo'yu kavrayacak kapsamda değildir. Bir yandan Katanga'nın bağımsız olup Rodezya ile birleşmesinden söz edilmektedir.. Bir takım şirketlerin çıkarları vardır bu tasarıda. Belçikalılar ise bağımsızlıktan sonra da Kongo'nun kendilerine göre düzenlenmiş ekonomik bütünlüğünün devamını istemektedirler. Kongo'nun bütünlüğünü savunan Lumumba'nın politikası Belçikalılara daha uygun gelmektedir.

Fakat Lumumba'nın başarılarını kıskananlar vardır çevresinde. Kıskançlıklar girmiştir araya. Parti liderinin diktatörce bir gidişe kaydığı ileri sürülmektedir. Çünkü Genel Başkan çoğu zaman Yönetim Kurulu üyelerine danışmadan kararlar almıştır. Hele dışarıda bulunduğu zamanlarda verdiği demeçler geniş tepkiler uyandırmıştır öteki üyelerde. Ama Lumumba'nın Yönetim Kurulu üyeleriyle konuşacak, tartışacak zamanı olmamıştır hiç. Zaten parti başkanı arkadaşlarının da kendi gibi düşündüğü inancındadır. Fakat partiyi her yerde Lumumba'nın temsil etmesi ve öteki kuruculardan hiç söz edilmemesi hoşnutsuzluklar yaratmıştır. M.N.C. kurucuları arasındaki dostluk, işbirliği

tarihe karışmıştır artık. Yönetim kurulundaki üyelerden Adule, İleo ve Ngalula günün birinde devirmeye karar verirler Genel Başkanı. 1959 yılının 16 Temmuz akşamı Yönetim Kurulu toplanır. İleo cebinden bir kâğıt çıkararak :

— Partinin iç örgütünü değiştirmeye karar verdik, der. Başkanlık yoktur bundan sonra. Üç yeni komisyon kurduk. Parti işlerini komisyon başkanları yürütecektir. Politik işler komisyonunun başkanlığına Ngewete, Ekonomik ve Sosyal işler komisyonunun başkanlığına Adula, Propaganda komisyonunun başına da Ngalula getirilmiştir. Ben de parti genel sekreteri oluyorum. Patrice Lumumba'nın görevine son verilmiştir.

Lumumba işin bu dereceye varacağını aklına getirmemiştir hiç.

— Sizin bu yaptığınıza komplo derler, diye bağıır.

İleo :

— Ne dersiniz deyin, diye karşılık verir. Göreviniz bitmiştir.

Lumumba kapıyı vurup çıkar eski dostlarının yanından. Biraz üzülür bu işe. Çünkü ne de olsa onlar Kongo'nun aydın kişilerinin temsilcileridir. Ateşli ve heyecanlı Lumumba'yı ılımlı bir yola sürmüşlerdir her zaman. Fakat Lumumba'nın desteği üç beş aydın değil, kitlelerdir. O kitlelerin kendi peşinden geleceğine inanmaktadır. Lumumba'nın ilk işi partililerin, kitlenin karşısına çıkmak olur. Anlatır öteki üyelerin tutumunu, anlatır Kongo'nun egemenliği için girişilen savaşı, anlatır kendine çelme takmak isteyenlerin durumunu.. Yine alkış, kıyamet.. Bütün parti peşindedir Lumumba'nın.

İleo'cular tek başlarına kalırlar. Bu sefer de Kalonji'yi getirirler kendi gruplarının başına. M.NC./Kalonji adıyla yeni bir topluluk kurulur. Fakat daha sonra Kalonji kendini Güney Kasaj Kralı ilân edince onu da bırakırlar. Partiden ayrılanlar böylece dağılır giderler. Ama o zamanki bu ikilik birçok kinlere, düşmanlıklara gebe dir.

STANLEYVILLE CEZAEVİNE DÖNÜŞ

Artık bağımsızlığa hazırlanmaktadır Kongo. Belçika'lıların niyeti Aralık 1959 da belediye ve eyalet meclisi seçimlerini yapmak, ondan sonra da 1960 da Ulusal Meclis seçimleri ile Kongo Hükûmeti ni n i k u r u l u ş u n u h a z ı r l a m a k t ı r . P a r t i l e r i s e L u m u m b a ' n ı n o r t a - y a a t t ı ğ ı t a s a r ı y ı d e s t e k l e y e r e k ö n c e b i r g e ç i c i h ü k ü m e t i n k u r u l m a s ı n ı i s t e m e k t e d i r l e r . B ö y l e o l m a z s a p a r t i l e r s e ç i m l e r i b o y k o t e d e c e k l e r i n i b i l d i r i r l e r .

Lumumba ise bu sırada partinin ilk Kongresini toplamıya karar vermiştir. Kongre Lumumba'nın yıllarca çalıştığı, dostlar edindiği, cezaevinde yattığı Stanleyville'de toplanacaktır. Binlerce batetele vardır Stanleyville'de. Başkanı hava alanında büyük bir törenle karşılarlar. Lumumba dostlarının sevgi gösterileri içinde, peşinde yüzlerce kişiyle şehre girer. Şimdi Lumumba anıtının bulunduğu alandan geçerek parti merkezine gelirler. Vali ve polis kuşkulandırmıştır bu gelişten. Gizliden gizliye izlerler Lumumba'yı.

Kongre 23 Ekim 1959 da toplanır. Başkan konuşur önce, sonra yönetim Kurulu üyeleri konuşurlar, sonra delegeler konuşur. Kongrenin kapanacağı 28 Ekim çarşamba akşamı Lumumba yine çıkar kürsüye ve

Swahili diliyle (1) ortalığı birbirine katan bir konuşma yapar. Lumumba halkla konuşurken bambaşka bir insan olmaktadır. Halka basit bir dille, kesik cümlelerle seslenir Lumumba. Şöyle der o gün :

— Kardeşlerim.. Korkuyor musunuz?.. Ölümden korkuyor musunuz kardeşlerim? Sizden bir tek şey isteyeceğim. Belçikalıların üzerine yürüdüğümüz zaman çocukları bırakacağız size.. Onlara siz bakacaksınız..

Askerî üsler kurdular ülkemizde.. Neye yarar bu üsler?.. Biz siyahlar barışçı insanlarız. Kiminle savaşacağız? Bütün bu üslerdeki silâhlar size çevrilecek.. Sizi korkutmak istiyorlar.. Ama kararlıyız biz.. Durduramazlar bizi.. Bugün, yarın ölümü bekliyoruz biz.. Vız gelir ölüm bize.. Özgürlüktür bizce önemli olan.. Yarın öleceğiz hep birlikte.. Stanleyvillede, Luluabourg'da, Coquilhatville'de Sömürgeciliğin kurbanları için anıtlar dikecekler yarın.. Yürüyün.. Korkmayın..

Bağımsızlık istersek öldüreceklermiş.. Bağımsızlığı kendimiz elde edeceğiz. İçinizden birini yakalarlarsa kalkın ayağa hepiniz.. Hapse atarlarsa hepiniz onunla birlikte hapse girin.. Öldürürlerse siz de gidin mezara kadar..

Kongo ile Belçika arasında ayrılık kesinleşmiştir artık.. Bütün kadınlarımızı, bütün çocuklarımızı, vatanın bütün güçlerini, bütün kaynaklarını Kongo İhtilâline seferber edeceğiz.. Her gün yeni bir günlük emir alacaksınız.. İleri.. Yürüyün.. İlk günlük emir şu: Bel-

(1) Swahili dili Doğu ve Orta Afrika ülkelerinde konuşulan önemli dillerden biridir. «Swahili» sahil dili demektir. Arapça köklü tilcikler vardır bu dilde. Bizim kullandığımız bazı tilciklere de rastlanır: Kibrit, sandık haber.. gibi.

çikalıları dinlemeyin.. Kongo halkı için savaş.. Hepimiz sefalet kardeşi olacağız.. Savaş kardeşi olacağız.. Zafer kerdeşi olacağız...

Sizi kesilecek tavuğa benzettiler. Ne yaptık biz? Suçumuz ne? Ne yaptık?.. Kışkırttık mı Avrupalıları?.. Neden bizi kışkırtıyorlar?.. Bizim silâhımız da yok.. Gördünüz bugün, beyazlarla askerler geldi bizi dinlemeye.. Geri döndüler sonra. Vurduk mu onlara? Vurmadık.. Ama güçlüyüz.. Çünkü kalabalığız. Beş kişi olsaydınız ne olurdu?.. Yakalarlardı hepimizi. Görüyor musunuz toplu olmanın çıkarını?..

Komiser bugün kardeşlerimizden birine ateş etti. Yaralıyı ben taşıdım.. Şimdi bahane arıyorlar katliama girişmek için.. Korkunayın.. Onların silâhları varsa sizin de elleriniz var.. Elleriniz yeter bize.. Soruyorum, korkuyor musunuz?..

Halk heyecan içindedir. «Yaşa Patrice.. Bağımsızlık.. Uhuru.. Uhuru (1) Var ol M.N.C... sesleriyle alan inler uzun uzun. Bu konuşma bardağı taşıran damla olmuştur. Sivil polisler banda almışlardır başkanın konuşmasını. Fransızcaya çevirirler hemen. Valiye götürüp okurlar. Halkı kışkırtıyor, ayaklandırıyor diye Vali Lumumba'nın yakalanmasını ister savcılıktan.

Ertesi gün de Stanleyville'de beş partinin birlikte düzenledikleri olağanüstü bir kongre toplanacaktır. Toplantıya M.N.C., CERBA, UNAR, Halk Partisi ve Kongo Genel Federasyonu katılmaktadır. Bu toplantı da iki gün sürer. Belçikalıların tek başlarına düzenledikleri seçimlere partiler katılmama kararı verirler. Bu kongre de dağıldıktan sonra M.N.C. yönetim kurulu özel bir toplantı yapar durumu görüşmek için. Ge-

(1) Uhuru «özgürlük» demektir.

ce, toplantıdan sonra da Lumumba alınan kararları anlatacaktır halka. Fakat o gün savcılık Lumumba'nın yakalanması kararını vermiştir. Jandarmalar başkanı aramaktadır. Yönetim kurulu üyeleri Kigoma barında toplantıya oturmuşlardır. Halk da sokağa birikmiş Lumumba'yı beklemektedir. İşte tam bu sırada jandarmalar basar barı. Halk bırakmıyacaktır Lumumba'yı jandarmaların eline. Bir döğüştür başlar. Sopalarla, taşlarla, zincirlerle jandarmalara yüklenir halk. Asker ateş açar bu sefer. Ölüler, yaralılar uzanır kaldırımlara. Gecenin bilânçosu 30 ölü ve yüze yakın yaralıdır. Ama jandarma Lumumba'yı ele geçirememiştir.

Kavganın devamı sırasında Lumumba toplantının yapıldığı bardan çıkarak halkın içine karışmış, jandarmalar ise yanına yaklaşamamışlardır. Oturduğu evi askerler kuşattığı için Lumumba geceyi bir arkadaşının evinde geçirmiş, ertesi gün de savcılığa gidip teslim olmuştur.

Yine Stanleyville Cezaevine yollarlar Lumumba'yı. Birkaç hafta sonra duruşma başlar. Bu sırada M.N.C. belediye seçimleri konusundaki kararını değiştirmiştir. Partinin gücünü göstermek için seçimlere katılmaya karar verirler. Aralık 1959 da, yani parti başkanı cezaevindeyken yapılan seçimleri M.N.C. Stanleyville bölgesinde yüzde 90 çoğunlukla kazanır. Artık M'N.C' nin ne kadar büyük bir ölçüde çoğunluğu temsil eden bir parti olduğu anlaşılmıştır. Fakat bütün sömürge idaresi savaşa girişmiştir Lumumba'ya karşı. Duruşma devam etmektedir bir yandan. Parti ise başsız kalmıştır. Günlük işleri ikinci başkan Victor Nendeka ile Joseph Finant yürütmektedir. Nendeka birkaç ay sonra M.N.C. den ayrılarak Lumumba'ya karşı girişilen komplolara katılacak, onun ölümünden sonra da Em-

niyet Genel müdürü olacaktır. Adula ile Mobutu'nun en yakın arkadaşlarından biridir Nendeka. Lumumba'nın öldürüldüğü sıralarda Finant'ı da Güney Kasaida Balubalar öldürecektir.

Lumumba hapisteyken partinin işlerine bakan bir kişi daha vardır: Joseph Desiré Mobutu. Kamu Gücü denen jandarma birliklerinde çalıştığı sıralarda başkentte çıkan bir dergiye yazılar yazan bu genci Lumumba tutup partiye almış ve kendisine birçok imkânlar sağlamıştır. Bütün yakınları Patrice'in Mobutu'ya yardımlarda bulunduğunu söyler. Mobutu Brüksel'de gazetecilik öğrenmektedir o sıralarda. Partinin Belçika kolunu da o yürütmektedir.

Kongo Belçikalıların keyfini kaçıran bi konu olmuştur artık. Fakat dört yıl önce Kongo'dan tatlı anıtlarla ayrılan Kral Baudouin işlerin kolayca düzene girebileceği inancındadır. Kral kararını verir, kalıp Kongo'ya gidecek ve duruma bir çare bulacaktır. Lumumba'nın duruşmasının devam ettiği günlerde Kral Stanleyville'e gelir. «Kral Lumumba'yı kurtarmaya geliyormuş» diye bir haber yayılır ortalığa. Bunun üzerine onbinlerce kişi hava alanına koşar Kralı karşılamaya. Kral uçaktan iner inmez ayaklarına kapanırlar Lumumba'yı serbest bırakacak diye. Kral neye uğdığını anlamaz tabii. «Lumumbayı kurtar» diye halk bağırmaya başlar. Bir yandan da «Bağımsızlık istiyoruz» diye bağıríşírlar. Jandarmalar gözyaşı bombalarıyla buna karşılık verirler. Kral hava alanından güç çıkar dışarıya.

Artık bağımsızlık işinin bir karara bağlanacağı Yuvarlak Masa toplantısına sıra gelmiştir. Parti temsilcileri Brüksel'e çağırılırlar. Fakat çoğunluk partisi lideri cezaevindedir daha. Brüksel'de toplantının açıl-

dığı günlerde duruşma sona erer Lumumba altı aya mahkûm olmuştur. Üç gün sonra da, 22 Ocak 1960 da Lumumba'yı elleri, ayakları bağlı, yalınayak, ite kaka bir kamyonete atıp hava alanına götürürler, ordan da bir uçağa koyup Katanga'da Jadotville Cezaevine yollarlar. Bu Lumumba'nın Katanga'ya ilk gönderilişidir.

BAĞIMSIZLIK

Kongo'nun bütün parti liderleri Yuvarlak Masa Toplantısına katılmak üzere 1960 Ocağının ikinci günü Brüksel'e gelirler: ABAKO lideri Kasavubu, Katanga'daki Balubaların başkanı Sendwe, Bangala kabilesinin başkanı Bolikango, Katanga'daki Conakat topluluğu lideri Moiz Çombe, Kivu eyaletinde büyük bir çoğunluğa dayanan CERECA partisi lideri Kabamura, Lumumba'dan ayrılan M.N.C. grubunun başkanı Kalonji : Ngalula, Îleo, Lumumbacı M.N.C. partisinden de Nendeka, Pinant, Kasonga, Mopolo ve Lumumba'cı M.N.C. partisinden de Nendeka, Pinant, Kasonga, Mopolo ve Yumba,

Toplantının amacı bağımsızlığın zamanını ve şartlarını belirtmektir. Fakat Kongo'da büyük bir çoğunluğu temsil ettiği anlaşılmış olan M.N.C. lideri Lumumba'sız toplantının yapılması geniş tepkilere yol açmaktadır. Toplantı açılır açılmaz M.N.C. temsilcisi Nendeka :

— Lumumba olmadan bu toplantı yapılamaz. Başkanımız derhal buraya getirilmelidir, der.

Kasavubu, Bolikango ve Kashamura da Lumumba'nın hemen hapisten çıkartılmasını isterler. Delegelerin bu baskısı üzerine Belçika hükûmeti Lumumba'nın serbest bırakılması için Katanga'ya telgraf çekmek

zorunda kalır. M.N.C. lideri bu sırada Jadotville cezaevindedir. Lumumba'nın oraya getirildiğini öğrenen yüzlerce kişi kendisini görmeye gelmiştir cezaevine. Salıverme kararını Lumumba'ya bildirirler. Derhal bir uçağa binip Brüksel'e gitmesi gerekmektedir. Ama sırtında elbise bile yoktur, ayakları da çıplaktır Lumumba'nın. Dostları hemen aralarında para toplayıp elbise, gömlek, ayakkabı, çorap gibi şeyler alırlar kendisine. Lumumba'yı bir askerî Jeep'e koyup Elisabethville hava alanına getirirler. On kişi kendisini beklemektedir burada. Halk :

— Kahrolsun sömürgecilik.. Kahrolsun Kolonlar.. Derhal bağımsızlık isteriz.. diye bağırmaya başlar.

Gazeteciler kuşatırlar Lumumba'ın çevresini, duygularını ve düşüncelerini sorarlar. Şöyle der :

«— Kimseye karşı kin beslemiyorum. Tarihte bir yaprak çevirildi. Ülkemin, Kongo'nun çıkarlarını korumak için Brüksel'e gidiyorum. Bana yapılan haksızlıkları, çektiğim sefaleti sömürüp de Kongo ile Belçika arasında kurulacak bağları bozmak niyetinde değilim.»

Ertesi sabah Lumumba'yı Brüksel hava alanında Nobutu ile Yuvarlak masa Toplantısında partiyi temsil eden Nendeka ve Finant karşılarlar. Yetmiş yaşlarında bir de kadın karışır karşılayıcıların arasına. Lumumba'ya bir demet çiçek uzatarak:

— Benim gibi milyonlarca kişi var dünyada. Hepsinin adına bir özgürlük savaçısını selâmlamaya geldim, der.

Lumumba orada da gazetecilerle konuşur. Bileklerindeki kelepçe yaralarını, burkulan boynunu gösterir onlara ve:

— Dayak yedim, her türlü hakarete uğradım. Ama yine de affediyorum Belçikalıları, der.

M.N.C. Başkanı Yuvarlak Masa Toplantısındaki yerini almıştır artık. Toplantı gergin bir hava içinde geçmektedir. Tartışılan konuları en önemlileri Kongo'nun idarî örgütü ve bağımsızlıktan sonra ekonomik ve malî işlerin ne şekilde yürütüleceğidir. Kongo'nun federe devletlerden kurulmasını savunan Çombe, Kalonji gibi delegeler havayı bulandırmaktadır boyuna. Lumumba ise burada da bölücü kabilecilik akımlarıyla savaşıarak merkezî ve güçlü bir devletin kurulmasını savunmaktadır. Sonunda Lumumba'nın tezi kabul edilecektir.

Ekonomik konularda da Çombe ile Lumumba arasında gergin çekişmeler olmaktadır. Çombe, Brüksel Toplantısında bile aşırı sağcı, sömürgeci gruplarla çalışmaktadır. Kongolu delegeleri arkasında yer alan bazı Belçikalı müşavirler ikide bir tartışmalara karışarak güçlükler çıkarırlar. Çombe'nin müşaviri Jean Humblet adında bir avukat da yeraltı zenginlikleri konusunda açıkça yabancıların çıkarını savunmaktadır. Lumumba sonunda yabancılara söz hakkı verilmemesini isteyecektir.

Önce Kongo'nun bağımsızlığa kavuşacağı tarih üzerinde anlaşmaya varılır. 30 Haziran 1960 da Kongo Bağımsız olacaktır. Fakat Kongolular devlet işlerine, idarî işlere alışmamışlardır daha. 80 yıldan beri ülkeyi Belçikalılar idare etmiş, Kongolular devlet işlerinin dışında kalmışlardır. Delegeler bunun için hemen geçici bir hükûmetin kurulmasını ve 30 Hazirana kadar bu hükûmetin sorumlulukları paylaşmasını isterler. Belçikalılar bu tasarıyı kabul etmiyecekler, fakat bağımsızlığa kadar Genel Valinin yanına altı Kongolunun görev alıp idarî işlere alışmalarına razı olacaklardır. Ayrıca Kongolu memurlar yetişinceye kadar da Belçi-

kalı memurların, teknisyenlerin iş başında kalmaları kabul edilir.

Bağımsızlıktan sonra Kongoluların madenlere, fabrikalara el koyarak yabancı sermayeyi devletleştirmelerinden korkulmaktadır. Fakat M.N.C.'nin ve Lumumba'nın ekonomik konularda belirli bir programları yoktur henüz. Herkes «Önce bağımsızlık, sonra ekonomik konular» demektedir. Brükseldeki konuşmalarının birinde Lumumba, bu konudaki kuşkuları gidermek için şunları söyleyecektir:

— Politik programımızda devletleştirmeye yer ayırmış değiliz. Kongo sermayesiz gelişemez. Ülkemize yerleşmiş olan yabancı işletmelerin şimdiki gibi işlerini yürütmelerini istiyoruz. Fakat Kongo hükûmeti her halde gelirin adâlet ölçüleri içinde dağıtımını ve yeni bir endüstri kurulurken halkın ihtiyaçlarını gözönünde bulundurulmasını isteyecektir. Büyük söz söylemekten çekiniyoruz. Hükûmetimiz krizlere, güçlüklerle yol açmadan, zora baş vurmadan bu konudaki tutumumuzun ne olacağını inceleyecektir ileride..

Babalarımızın çağındaki altın arayıcılarının Kongosu tarihe karışmıştır. artık. Yeni bir Kongo yaratacağız.. Büyük kooperatifler kuracağız.. Köylü teşkilâtlanacak. Genç Belçikalıları çağıracağız, gelip orada birşeyler kursunlar, yaratsınlar..

20 Şubat 1960 da Yuvarlak Masa Toplantısı bir uzlaşma ve barış havası içinde sona erer. Bütün konular üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Delegeler şenlikler içinde Kongo'ya dönerler. Lumumba her yerde coşkun gösterilerle karşılanmaktadır. Sıra Genel Valinin yanında bağımsızlığa kadar görev alacak 6 kişilik yüksek yönetme kurulunu seçmeye gelmiştir. Genel Vali Martin ortasında bu kurula Lumumba, Kasavubu, Kasha-

mura, Bolya, Mwamba ve Nyangwile'yi seçer. Görevlerin en önemlilerini Lumumba üzerine almıştır. Sömürge idaresindeki bir yığın Belçikalıya artık Lumumba emir vermektedir.

Mayıs sonlarında genel seçimler yapılır. Kongo'da M.N.C. büyük bir başarı kazanmıştır. Hiçbir partinin Lumumba'nın partisiyle boy ölçüşecek güfte olmadığı kesin olarak anlaşılmıştır. Şimdi, M.N.C. 38 milletvekili çıkarmıştır. Ondan sonra 13 milletvekilliği ile Gizenka'nın partisi P.S.A. (Parti Solidaire Africain) gelmektedir. M.N.C.i ile işbirliği yapan Kashamura'nın partisi CEREa da 10 milletvekilliği kazanmıştır.

M.N.C. ye karşı gelen partiler ise tam bir bozguna uğramıştır. Kasavubu'nun partisi ABAKO ancak 12 milletvekili çıkarabilmiştir. Çombe'nin Conakat partisi ile Kalonji'nin partileri de hepsi sekizer milletvekilliği kazanabilmişlerdir.

Bu durumda başbakanlığa tek aday Lumumba'dır elbette. Genel Vali kendisini çağırıp kabineyi kurması için hazırlıklara girişmesini ister. Fakat ABAKO gücenmiştir buna, Belçikalı kolonlar da fena halde kuşulanmışlardır. Lumumba'yı sabote etmek için ellerinden geleni yaparlar. Lumumba komünistlerden para aldı diye dedikodular çıkarırlar M.N.C. lider'leri:

— Yalan, diye haykırır. Yabancıardan metelik almış değilim. Hesaplarımız ortadadır. Bu söylentileri Nendeka çıkartıyor. Çünkü kasa ondaydı. Hesabı görmek istedim bir gün. Partiden ayrıldı bunun üzerine. Şimdi kendini temize çıkarmak için aklına geleni söylüyor..

İleo da bu ara Genel Valiye gderek:

— Lumumba başbakan olursa Kongo'da demokrasi kurulamaz, der. Biz onunla çalıştık, biliriz. Yarın

ilk fırsatta hepimizi zindana atar. Verdiğiniz görevi geri almazsanız 48 saat sonra öldüreceğiz Lumumba'yı..

Genel Valinin de güveni sarsılmıştır. Fazla dayatamaz. Ertesi gün de Kasavubu'yu çağırarak kabineyi kurmak için öteki liderlerle görüşmesini ister. Ortalık birbirine girmiştir yine. Lumumbacılar Genel Valiye karşı büyük taarruza girişmişlerdir. Kasavubu ise Mecliste çoğunluğu sağlayacak durumda değildir. Bu durum karşısında Genel Vali yine Lumumba'yı çağırarak:

— Kurunuz kabineyi, der.

ABAKO'cuları susturmak için Kasavubu'yu Cumhurbaşkanlığına getirmeye karar verirler. Böylece Leopoldville'daki gerginliğin önü alınmış olacaktır. Bütün çoğunluk partileriyle Lumumba gerekli görüşmeleri yapmıştır bile. Birkaç gün sonra 27 kişilik bir bakanlar kurulu listesi hazırlar. Kabinede ayrıca 9 da bakan yardımcısı vardır.

Başbakanlıkla birlikte Savunma Bakanlığını Lumumba almıştır. Başbakan yardımcılığına Gizenka, Dışişlerine Bomboko, Haberleşmeye Kashamura, İçişlerine Gbenye, Millî Eğitime Mulele, Gençlik bakanlığına Mpolo getirilmektedir. Başbakanlığa bağlı bakan yardımcılarında biri Josep Mobutu'ya verilmiştir. Kabineye Çombe'nin Conakat partisinden de bir bakan alınmaktadır. 23 Haziran günü Lumumba Kabinesini Meclise tanıtarak hükûmet programını okur. Kabine 5 çekimser ve 1 e karşı 74 oyla güven alır Meclisten. Senato da çekimser ve 12 ye karşı 60 oyla güvenini belirtir Lumumba hükûmetine. Kongo'nun ilk hükûmeti kurulmuştur artık.

Sıra bağımsızlık bayramına gelmiştir şimdi. Kral Baudouin, Belçika Başbakanı Eyskens, birçok bakanlarla, Afrika devletlerinin temsilcileri ve yüzlerce gaze-

teci Bağımsızlık törenine katılmak üzere Leopoldville'e gelirler. Tören Parlâmento binasında yapılmaktadır. 30 Haziranda toplar atılmaya başlar. Alkışlar arasında Kral mikrofon başına gelir, bağımsızlığı kutlayan bir konuşma yapar. Onun arkasından Cumhurbaşkanı ayağa kalkar, o da Krala ve Belçikalılara teşekkür eder. Protokola göre tören sona ermiştir artık. Fakat tam bu sırada Lumumba'nın ayağa kalktığı görülür. Başbakan mikrofonun önüne gelerek başlar konuşmaya:

Kongolular,

Bugün zafere ulaşan bağımsızlık savaşçıları,
Sizi hükûmetim adına selâmlıyorum.

Yılmadan yanımızda savaşan dostlar, 30 Haziranı her zaman kalplerinizde taşımanızı istiyorum. Bugünü öğünerek çocuklarınıza anlatın, onlar da kendi çocuklarına, torunlarına anlatsınlar. Bugün dost Belçika ile birarada, eşitlik ölçüleri içinde kutladığımız bağımsızlığı nasıl bir savaşla elde ettiğimizi unutmayacağız. Ülkücü bir savaşın ateşi içindeydik hergün. Bütün gücümüzle, bütün yoksunluklarımızla, bütün acılarımızla kanımızla katıldık bu savaşa.

Gözyaşlarıyla, ateşle, kanla kazandığımız bu savaşla bugün öğünüyoruz, çünkü bu asıl ve haklı bir savaştı, bize zorla kabul ettirilen aşağılatıcı kölelik rejimini sona erdirmek için zarurî idi bu savaş.

Yaralarımız daha çok taze, sızıları tükenmedi daha; 80 yıllık sömürgecilik rejiminin anılarını daha aklımızdan çıkartamıyoruz. Neler görmedik şu seksen yılda.. Öyle çalışma şartları içinde yaşadık ki elimize geçen ücret ne boğazımıza yetiyordu, ne sırtımıza doğru dürüst bir elbise almaya, ne de çocuklarımızı yetiştirmeye.

Sabah, öğle, akşam türlü hakaretlere uğradık, alay

ettiler bizimle, ama katlanacaktık buna çünkü zenci idik biz. Kim unuttur bizimle her gün «sen» diye konuştuklarını? Bizi arkadaş yerine koyduklarından değil, «siz» lik yalnız beyazlara yakıştığından bize «sen» dediler.

Yalnız kuvvetlinin hakkını tanıyan, kanunî saydıkları bir takım belgelerle topraklarımızı yağma ettiler.

Kanun hiçbir zaman beyazlarla siyahlar için aynı olmadı. Beyazlar için kanunlarda her zaman açık kapılar bırakılmıştı, ama bizler için zalimdi kanun.

Politik inançlarımızdan, dinî inanışlarımızdan ötürü en korkunç acıları tattırdılar bize. Öz vatanımızda sürgün gibi yaşadık. Ölümünden de beterdi bu.

Şehirlerde beyazlar için saraylar vardı, bizler ise yıkılan kulübelerde barınıyorduk. Avrupalılara ayrılan sinemalar, lokantalar, mağazalar yasak edilmişti siyahlara. Vapurlarda lüks kabineler onlara ayrılmıştı, bizler yerlerde sürünüyorduk, beyazların ayaklarının dibinde.

Kim unuttur kurşun yağmuru altında can veren kardeşlerimizi, adaletsizliğe, sömürgeciliğe boyun eğmedikleri için zindanlara atılanları.

Derin acılar çektik kardeşlerim, ama bugün artık bütün bunlar bitmiştir. Cumhuriyet ilân edilmiş ve ülkemiz kendi çocuklarının eline verilmiştir. Kardeşlerim. Hep birlikte yeni bir savaşa gireceğiz; ülkemizi barışa boluğa, büyüklüğe götürecek bir savaşa. Özgürlük içinde çalıştığı zaman siyah insanın neler yapabileceğini göstereceğiz dünyaya. Kongo bütün Afrika'ya ışık saçacak.

Topraklarımızın bu ülkenin çocuklarına yararlı olmasını sağlayacağız. Bütün eski kanunları yeni baştan ele alacağız, doğru kanunlar yapacağız.

Özgür düşüncenin ezilmesine son vereceğiz, vatandaşlar İnsan Hakları Bildirisindeki bütün temel özgürlükleri tam olarak kullanacaklardır bu ülkede.

Her türlü ayırım kalkacaktır vatandaşlar arasında; herkese, kişiliğinin, emeğinin ve ülkeye bağlılığının gerektirdiği yeri vereceğiz.

Silâha ve süngüye değil, kalplere ve iyi niyetlere dayanan bir barış kuracağız.

Kongo'nun bağımsızlığı bütün Afrika kıtasının kuruluşunda ileri bir adım olmuştur. Şimdi erkek, kadın, çocuk, bütün vatandaşlarımı, ekonomik bağımsızlığımızı sağlayacak bir ulusal ekonominin kurulması için çalışmaya çağırıyorum.

Saygı, ulusal özgürlüğün savaşçılarına!

Yaşasın Afrika Birliğinin bağımsızlığı!

Yaşasın bağımsız ve egemen Kongo!

Meclis salonu alkıştan inler bu konuşma üzerine. Afrikalı delegeler, milletvekilleri, senatörler dakikalarca başbakanı alkışlarlar. Fakat Kral buz gibi olmuştur. Derhal uçağına binip Brüksel'e dönmek isteyecektir. Büyük güçlüklerle yatıştırırlar Kralı. Başbakan Eyskens Lumumba'ya işin önemini anlatmaya çalışır. Belçikalılar bu konuşmayı kendilerine ve Krala karşı bir saygısızlık saymaktadırlar. Lumumba «Peki, der, uygun bir formül bulun da durumu düzeltelim.» O gün akşam yemeğinde Lumumba'nın yeni bir konuşma yapması kararlaştırılır. Lumumba Belçika Başbakanına «Siz konuşmayı bildiğiniz gibi hazırlayın, ben okurum» der. Eyskens Kralın hoşuna gidecek bir demec hazırlar. Lumumba da bunu okur yemekte. Böylece iş tatlıya bağlanmış olur.

Lumumba ertesi gün bu olaydan söz edilince «Bel-

çika Başbakanını zenci gibi kullandım, demecini hazırladı» (1). diyecektir.

ÇÖKÜNTÜNÜN BAŞLANGICI

Bağımsızlıktan beş gün sonra ayaklanma başlayacaktır. Leopoldville'e. Ondan sonra da bir daha Kongo'da barış ve esenlik sağlanamayacaktır.

Başkentte bir Leopold 11 kışlası vardır. Asker ilk defa orada başkaldırır. Çünkü Kamu Gücü denen ordu da geniş bir hoşnutsuzluk süregelmektedir yıllardan beri. Kamu Gücünü Belçikalılar kurmuştur, bütün subaylar Belçikalıdır. Kongolular ancak başçavuşluğa kadar yükselebilirler. Ordunun başında da 4 Ocak olaylarında halka ateş General Jansens bulunmaktadır. Askerler bağımsızlıktan sonra da Belçikalı subaylardan emir almayı hoş karşılamamaktadırlar. Kongolular subay olamamıştır hâlâ. Aylıklar da arttırılmamıştır. Orduda gergin bir hava esmektedir bu yüzden. General Jansens de bağımsızlığa rağmen Orduda hiçbir şeyin değişmiyeceğini ve Kamu Gücünün eskisi gibi kalacağını söylemektedir boyuna. 5 Ocak günü General kışladaki kara tahtaya şunları yazar :

Bağımsızlıktan önce = Bağımsızlıktan sonra

Bu artık bardağı taşıran damla olmuştur. Asker homurdanmaya başlar. Akşam saat 5 de de 500 asker kışlanın kantininde toplanarak şunları ister:

General Jansen'in derhal Ordudan atılması; Ordunun Afrkalılaştırılması; aylıkların arttırılması.

(*) «Zenci gibi kullandım» deyimini «Uşak gibi kullandım» anlamındadır.

Asker silâh depolarına saldırır bu toplantının ardından. Bu sırada Thysville kışlasındaki askerler de ayaklanmıştı. 6 Temmuz sabahı askerler elde palas-ka Leopoldville sokaklarına dökülürler. Parlamento kuşatılır. Başbakanın evini sararlar. Kadınların ırzına geçildiği anlatılır her yerde. Thysville'den yola çıkanlar da rahibelere ve Belçikalı kadınlara saldırmaya başlamışlardır.

Bu gergin hava içinde Lumumba derhal Leopold II kışlasına giderek askerın karşısına çıkacaktır. Başbakan orda ateşli bir konuşma yaparak bütün askerlerin birer derece yükseltildiğini bildirdikten sonra şöyle der :

— İsteklerinizi kabul edeceğim. Ama bana biraz zaman verin. Dün bir, bugün iki. General Jansens azledilmiştir. Başçavuş Kokolo'yu Leopold II kışlasına komutan tayin ediyorum. Victor Lundula başkomutanlığa getirilmiştir. Mobutu da Genel Kurmay Başkanıdır.

Askerler durulmuştur; kışlalarına çekilirler. Fakat ertesi gün Luluabourğ kışlası ayaklanır. 8 Temmuzda Katangadaki kışlalara yayılır ayaklanma. Başkentte de Rus uçaklarının Leopoldville'i almaya geldikleri yolunda bir takım söylentiler çıkartılmıştır. Askerler Ruslara karşı koymak için Njili hava alanını kuşatmaya kalkarlar. Panik başlamıştır artık. Belçikalılar, çocuk, araba vapurlarıyla, Kongo ırmağının öte yanındaki Fransız Kongosunun başkenti Brazzaville'e kaçmaya başlarlar. Bir gecede 6 bin Belçikalı geçer karşı kıyıya. Kamu Gücü başkomutanı General Jansens de bir çavuş elbisesiyle, takma adla karşıya geçecektir o gece.

Halk kepenkleri kırıp mağazaları yağma etmekte-

tedir. Panik havası bütün eyaletlere de yayılmıştır. Belçikalılar Kivu'da, Kasaida, Ekvatör'de, Doğu eyaletinde nesi var, nesi yok bırakıp sınırlara kaçmaktadır.

Brüksel'de ise muhalefet bu işlerden hükûmeti sorumlu tutarak saldırılara geçmiştir. Bunun üzerine paraşütçülerin Kongo'daki eski üslerine gönderilmesine karar verilir. Goma, Luluabourg, Stanleyville, Kabalo, Coquilhatville, Elisabethville Kamina, Katalo hava alanları Belçikalı paraşütçü birlikleriyle dolar. ertesini gün. Matadi'de de Belçikalılar halka ateş açarlar. Paraşütçülerin görevi yalnız Belçikalıları korumak değil, duruma egemen olmaktır. Gerginlik artmaktadır bütün ülkede.

10 Temmuz sabahı Lumumba radyoda bir konuşma yaparak şöyle diyecektir :

— Belçikalılar biz istemeden Kongo'ya birlikler yollamışlardır. Bu, aramızdaki dostluk anlaşmasına aykırıdır. Belçika büyük bir sorumluluk altına girmiştir böylece. Bütün vatandaşları Cumhuriyeti korumaya çağırıyorum.

Bunun üzerine halk silâhlanmaya başlar: Zehirli oklar, bisiklet zincirleri, demir çubuklar, büyüler.. Bütün Kongo çalkantı içindedir artık?

İşte tam bu sırada yeni bir mesele çıkar ortaya: 11 Temmuz 1960 akşamı, yani bağımsızlıktan 12 gün sonra, Katanga eyaleti hükûmet başkanı Çombe radyoda yaptığı bir konuşma ile Katanga'nın bağımsızlığını ilân etmiştir. Çombe şöyle der:

— Kongo bağımsız olduğundan beri terör başlamıştır bütün ülkede. Bu bir komünist taktiğidir. Katanga bu yüzden Kongo'dan ayrılıp bağımsız olmaya karar vermiştir. Belçika ile ekonomik bir işbirliğinin zarureti inaniyoruz. Belçikalılar askerî yardımlarla

buradaki insanların hayatını kurtaracaktır. Allah bağımsız Katanga'yı korusun!

Belçikalı paraşütçü birlikleri Katanga'daki üslere çıkartmalar yaparak egemenliği sağlamışlardır zaten. Ertesi gün Çombe, askerî alanda bütün yetkilerin Belçikalı komutan Weber'e verildiğini bildirir. Böylece Katanga ancak 1963 de sona erecek bir serüvene atılmıştır. Katanga'nın ayrılışı Kongo'nun tarihini değiştirecek bir olay olacaktır.

Nedir bu Katanga meselesi? Neden Çombe kendi eyaletini Kongo'dan ayırıp bağımsız bir devlet kurmaya kalkmıştır?

Çombe'nin tek başına bağımsızlık yolunu seçmediği muhakkaktır. Katanga başbakanının gerisinde bir takım ekonomik güçler vardır. Onlar Çombe'yi destekleyip bu yola sürmüşler, Çombe de onlardan güç almıştır.

Katanga Kongo'nun en zengin eyaletidir. Kongo bütçesinin yüzde 65 ini Katanga sağlar. Toprağın altı, çeşit çeşit maden doludur Katanga'da. Kim işletir bu madenleri? Yüksek Katanga adhen Birliği (Union Minière du Haut Katanga) denen, 1906 da kurulmuş bir şirket vardır; bütün madenler onun elindedir. Şirketin 1959 daki yıllık kazancı 70 milyon dolardır. Neler yapılmaz bu parayla.. Bu parayı kaybetmemek için de neler yapılmaz..

Dünyadaki kobalt istihsalinde 8240 tonla Kafanga 1960 da birinci gelmiştir. Yılda 300 bin ton bakır çıkartılır buradan. Ayrıca kadmiyum, çinko, vanadium, tungsten, germanium, aktinium, lithium, berylium gibi bazıları sert, bazıları elektronik bazıları da nükleer maddelerin istihsalinde Katanga dünya piyasalarında önemli bir yer almaktadır.

Hiroşima'da patlıyan atom bombasının ham madesi bile Katanga'dan çıkartılmıştır. Şöyle olmuş bu iş: İngiliz fizikçisi Tizard 1938 de Maden Birliğinin başkanı Sengier'ye Almanların atomu parçalamak için durmadan çalıştıklarını anlatmış. aradan birkaç yıl geçip de Belçika işgal edilince Sengier Katanga madenlerindeki uranium'un önemini düşünmeye başlamış ve günün birinde bir şilep yükü bin ton uranium'u Amerika'ya göndermiş Katanga'dan. Atom bombası işte bu uranium'dan yapılmıştır.

Maden Birliği 34.000 kilometre kare bir alanı elinde bulundurmaktadır. Çalıştırdığı işçi sayısı 21 bindir. İşçilere yaptırdığı sitelerde 92 bin işçi barınmaktadır. Maden Birliğine bağlı bir yığın işletme kurulmuştur Katanga'da. Başlıcaları şunlardır: Katanga Emlâk Şirketi: Bu şirket kanalı ile Maden Birliği 1.689 binaya sahiptir bölgede; Hidro Elektrik Güçler Genel Şirketi: Bu şirket kanalı ile Maden Birliği ülkedeki dört hidro elektrik santralini kontrolu altında bulundurur; Afrika Elektrik Şirketi: Katanga'nın önemli şehirlerindeki elektrik akımlarını Maden Birliği bu şirket kanalı ile kullanır; Endüstri ve Genel Kimya Şirketi: Bölgedeki hafif endüstrileri Maden Birliği bu kanalla eli altında bulundurur; Luilu Hayvancılık Şirketi: Maden Birliği bu kanalla hayvancılık alanına da el atmıştır; yağ ve un gibi maddeler de yine Maden Birliğine bağlı bir şirket kanalıyla piyasaya sürülmektedir.

Maden Birliğinin sermayesi şu şekilde ortaya çıkmıştır :

— Tanganyika Concessions Limited:	% 14,5
— Katanga Özel Komitesi :	% 25,1
— Katanga Şirketi :	% 1,5
— Cociété Générale de Belgique:	% 4,5
— Bankalar ve çeşitli özel şirketler :	% 54,4

Tanganyika Concessions Limited bir İngiliz şirkettir. Bunun da ortaklık senedleri Midland, Barkley's, Baring ve Rothshild bankalarının elindedir. Bu bankalar aynı zamanda Rodezya'daki madenleri de işletirler. Rodezya ile Katanga arasındaki bu ilgi dolayısıyla Katanga'nın zaman zaman Rodezya ile birleşmesi üzerinde durulmuştur. 1963 yılı sonunda tarihe karışan «Rodezya ve Niyazaland Federasyonu» nun başkanı Sir Roy Welensky, Kuzey Rodezya ile Katanga'nın birleşmesi için bazı teşebbüsler olduğunu anlatacaktır ilerde.

Katanga Özel Komitesi, Belçika Kralı İkinci Leopold'un 1885 de Kongo'yu ele geçirdikten sonra madenleri işletmek için imtiyaz verdiği şirketlerin kurduğu bir birliktir. Ortaklık senedlerinin üçte ikisi Kongo devletinin, biri de Katanga Şirketininindir. Bu şirket de Belçika Société Générale'inden başka şey değildir.

Société Générale de Belgique dünyanın en büyük on bankasından biridir.

İşte «Union Minière» denen Maden Birliği böyle muazzam bir kuruluştur. Katanga'nın bağımsızlık yoluna gitmesi maden Birliğinin eseridir. Katanga hükûmetinin bütün masraflarını ödeyen Maden Birliğidir. Bağımsızlık ilân edildiği zaman hükûmetin kasasında beş para olmadığı halde 31 Kasım 1960 da kasada 10 milyon dolar olduğu görülmüştür. Bu, Maden Birliğine gelen paradır. «Kongo devleti» ne verilmesi gereken hisseyi Birlik Bağımsız Katanga devletine ödemiştir.

1961 yılında Katanga devleti şu gelirleri elde etmiştir:

1,6 milyon dolar : Şirketler gelirinden alınan vergi,

2,3 milyon dolar : Endüstri ve tarım şirketlerinden
alınan vergi

5 milyon dolar : İhracat vergisi,

6,5 milyon dolar : İthalât vergisi.

Bütün bu gelirleri Maden Birliği sağlamıştır. Çombe'yi yaratan, besleyen, kullanan Maden Birliğidir. Çombe 1963 de Katanga'dan ayrıldıktan sonra kendisiyle konuşan bir gazeteciye şöyle diyecektir :

— Siz bilmezsiniz bu Maden Birliğini. Ne kurnazdır o Maden Birliğinin adamları.. Ben iktidardayken rahat rahat paralarını dışarı çıkartabiliyorlardı. Memnundu hepsi. Yeter bu onlara.. Politikaya boş verir onlar. Şimdi Leopoldville hükûmeti ile anlaştılar, yüzüme bakmıyorlar benim. Altı aydır Madrid'deyim, inanın, bir kere gelip Merhaba demediler..

1960 yılında Katanga'daki politik durum da şöyledir : İki büyük parti vardır Katanga'da Biri Konakat, öbürü de «Katanga Karteli, denen Balubakat.

Konakat, Lunda, Bayaka ve Balamba kabilelerinin partisidir. Partinin lideri bakanı Munongo, Maliye Bakanı Kibwe de partinin ileri gelenlerindendir.

Balubakat ise Katanga'daki Baluba kabilesinin partisidir. Bunun da başkanı Sendwe'dir.

1960 da yapılan genel seçimlerde Konakat 8 milletvekili, 6 senatör; Balubakat da 7 milletvekili ve 3 senatör çıkarmıştır. Bu bakımdan iki parti arasında büyük bir güç farkı yoktur. Eyalet meclisi seçimlerinde de şu sonuçlar elde edilmiştir:

Konakat : 25

Katanga Karteli : 23

Kalonji'nin partisi : 2

M.N.C. : 1

Ufak partiler ve bağımsızlar : 10

Fakat eyalet seçimlerine Katanga Karteli itiraz ettiğinden Meclise katılmamış, Çombe de hiçbir güçlükle karşılaşmadan kendi hükûmetini kurmuştur.

Kimdir Çombe? Kendi anlattığına göre Çombe Lunda kabilesinin en büyük şeflerinden biridir. Çombe, Katanga, Kuzey Rodezya ve Angola'da üç milyon Lunda'nın yaşadığını söylemektedir. Çombe'nin dayısı İkinci Muşidi adıyla Lunda kabilesine şef seçilmiştir. Babası ticarete atılmış, önce taşıt işleri, sonra da otelcilikle zengin olmuştur. 1950 de Çombe'nin babası öldüğü zaman çocuklarına 400 inek, 300 dönüm toprak, bir de iyi işleyen ticarethane bırakmıştır. Çombe bundan sonra kardeşleriyle birlikte babasının işini yürütmeye koyulmuş, önce yerfıstığı, sonra yerlilere kaçak barut satarak milyonlar kazanmıştır. Hükûmet başkanı olduktan sonra da bazı firmalarla ortaklığını devam ettirmiş ve muazzam paralar vurmuştur. Elisabethville'de bazı Musevi ve Rum tüccarlarla çalışan Çombe'nin Katanga'da «Türk» diye tanınan «Hason» adında bir tüccarla da büyük işler yaptığı söylenir. Çombe de budur işte.

Gelelim 1960 Temmuzuna. Katanga'nın bağımsızlığı ilân edildiği gün Lumumba Cumhurbaşkanı Kasavubu ile Luluabourg'da bulunmaktadır. Oradaki ayaklanmayı yatıştırdıktan sonra Katanga'ya altı kişilik bir askerî kurul yollamaya karar verirler. Başbakanla Cumhurbaşkanı'nın Katanga'nın bağımsızlığından daha haberleri yoktur. Sadece Elisabethville'deki askeri yatıştırmak için oraya bir kurul göndermeye kalkmışlardır. Leopold 11 kışlası komutanlığına getirilen Kokolo'nun başkanlığındaki kurul 11 Temmuz günü Leopoldville'den uçakla yola çıkar. Fakat Elisabethville hava alanı Katanga hükûmetine bağlı kuvvetlerin ve Belçikalıla-

rın elindedir. Uçak hava alanının üzerine gelince alana inemeyeceklerini bildirirler kuleden. Fakat uçağın benzini tükenmiştir. Ancak benzin için iniş izni verilir sonunda. Uçak alana iner ama Kokolo'yu alandan dışarı çıkarmazlar. Benzin işi biter bitmez de uçağı ters yüzü yollarlar.

Kokolo'nun bu şekilde geri dönüşü Luluabourg'da büyük heyecan yaratmıştır. Bu olay üzerine Lumumba ile Kasavubu kendileri Katanga'ya gitmeğe karar verirler. 12 Temmuz günü uçak havalanır Luluabourg'dan. Yol üzerinde Kamina üssüne uğramaya kalkarlar. Burası da Belçikalıların elindedir. Belçikalı askerler Cumhurbaşkanı ile Başbakanı «Maymunlar» diye yuhalamaya başlarlar orada. Bu hareketten sonra sinirler büsbütün gerilmiştir. Her ne olursa olsun Lumumba Elisabethville'e gitmek kararındadır. Kamina üssünden Cumhurbaşkanı ile Başbakana bir manevra uçağı verirler. Akşam saat 8 de kurul onunla yola çıkar. İki saat sonra uçak Elisabethville hava alanı üzerine gelir. Bütün ışıklar söndürülmüştür alanda. Kontrol kulesi ile bağlantı kurulur. Kule uçakta kimlerin bulunduğunu sorar telsizciye. Lumumba'nın adı bildirilince kule uçağın hava alanına kabul edilmiyeceğini haber verir. İç işleri bakanı Munongi'nun o sırada kulede bulunduğu söylenmektedir. Uçak geri çevrilmiştir. Lumumba hırsından deliye dönmüştür ama yapılacak hiçbir şey yoktur. Pilot uçağın Kamina üssüne de kabul edilmiyeceğini söyler ve aldığı emre göre uçağı gece saat üçte Luluabourg'a indirir. Cumhurbaşkanı ile Başbakan Belçikalı pilota söz geçirememişlerdir. Bağımsız Kongo'nun devlet ve hükûmet başkanları Kongo havalarında yabancıların oyuncağı olmuşlardır.

Kasavubu ile Lumumba'nın ertesi sabah yaptık-

ları iş Leopoldville'de bulunan Birleşmiş Milletler Genel Sekreter yardımcısı Ralph Bunche'a bir telgraf çekmek olur. Kongo Birleşmiş Milletlerden askeri yardım istemektedir. Çekilen telgrafta şöyle denmektedir:

«Kongo hükûmeti Birleşmiş Milletlerden acele askeri yardım istemektedir. Belçikalılar 29 Haziran 1960 anlaşmasına aykırı olarak Kongo'ya asker çıkarmışlardır. Belçikalıların bu davranışını ülkemize yapılmış bir saldırı sayıyoruz. Karışıklıkların sebebi sömürgecilik kışkırtmalarıdır. Katanga'nın Kongo'dan ayrılmasını da Belçikalılar hazırlamışlardır.»

Birleşmiş Milletler işte bu telgrafla Kongo'ya çağırılmıştır. Buna yol açan son olay da 12 Temmuz günü Kasavubu ile Lumumba'nın Kongo havalarında Belçikalılar tarafından oyunağa çevrilmeleridir.

Cumhurbaşkanı ile başbakan ertesi gün Lulua bourgdan Maniema eyaletinin merkezi Kindu'ya giderler. Kindu Lumumba'nın ilk gençlik yıllarını geçirdiği şehirdir. Gerginlik devam etmektedir her yerde. Kasavubu ile Lumumba oradan da Belçika büyük elçiliğine bir telgraf çekerek 14 Temmuz tarihinden itibaren Belçika ile bütün diplomatik bağların kesildiğini bildirirler.

Belçikalı havacıların Kasavubu ile Lumumba'ya yapacakları hava gösterileri bitmemiştir daha. Cumhurbaşkanı ile Başbakan Kindu'dan Stanleyville'e gideceklerdir. Bindikleri uçağın pilotu bu sefer de kendilerini zorla Leopoldville'e getirir. Hava alanında Belçikalı general Kimo ile karşılaşırlar. General, Devlet Başkanından alandaki kıtayı selâmlamasını ister. Bu, Belçikalıların Kongo'da bulunmalarını resmen tanımak

olacaktır. Reddederler. Bunun üzerine Belçikalı General iki devlet adamının yakasına yapışıp:

— Kaatiller, diyecektir. Kadınlarımızın ırzına geçiliyor, siz ne yapıyorsunuz?..

Kasavubu ile Lumumba mutlaka Stanleyville'ye gitmek kararındadırlar. Belçika Havayolları Sabena'nın müdürü devlet adamlarının hava alanında hiçbir kötü olayla karşılaşmayacaklarını söyler. Bunun üzerine aynı gün Kasavubu ile Lumumba yine Leopoldville hava alanına gelirler. Alan yine Belçikalılarla doludur. İkisinin de çevresini sarar Belçikalılar,

— Maymunlar, Kaatiller, Seraseriler! Hırsızlar! diye bağırmaya başlarlar, yüzlerine tükürürler her ikisinin de. Lumumba'nın sakalını çekerler, gözlüklerini yere atarlar..

İşte bağımsızlıktan 15 gün sonra manzara budur Kongo'da. Köprüler atılmıştır artık Kongo ile Belçika arasında. Bu olaylardan birkaç gün sonra da mevi kasıketli Birleşmiş Milletler askerleri Kongo'ya çıkarlar. Bu Kongo'nun tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bundan sonra haftalarca, aylarca Kongo meselesi bütün gazetelere manşet olacaktır. Bu ara Kasavubu Lumumba'ya Sovyetlerden de yardım istemesini salık verir. Başbakan Çekilir:

— Bunu sizin istemeniz daha doğru olur. Benim için yine türlü dedikodu çıkartırlar, diye karşılık verir. Kasavubu da şöyle der:

— Kuyuya düşünce size uzatılan elin rengine bakılmaz.

Kongo artık çeşitli çekişmelere ortam olmuştur. Bir yanda Belçikalılar, İngilizler, Fransızlar, bir yanda Afrika devletleri, Sovyetler, bir yanda Amerikalılar..

Bu kargaşalık içinde Lumumba Birleşmiş Milletlere

durumu anlatmak için Kongo'dan ayrılır, büyük bir geziye çıkar. Önce Ghanaya uğrayarak NK rumak ile görüşür, sonra Londra'ya geçer, Savunma Bakanı Profumo karşılar kendisini hava alanında. Oradan New-York'a uçar, Amerikalılarla görüşür uzun uzun, basın toplantıları yapar. Oradan Kanada'ya geçer, oradan Londra'ya, oradan Tunus'a, oradan Fas'a, oradan Ginie'ye. Üç haftalık bir gezinin sonunda Leopoldville'e döner Lumumba.

Kongo yine karmakarışıktır. Katanga meselesi halledilemediği için de Lumumba Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Dag Hammarshod'la sert bir tartışmaya girişmiştir. Üstelik 8 Ağustosta da Albert Kalonji Güney Kasol'in bağımsızlığını ilân etmiştir.

Bu Kasai meselesi de şöyledir: Kasai eyaletinde Baluba ve Lulua kabileleri 1959 dan beri birbirleriyle çarpışmaktadır. İki kabile arasında on binlerce kişinin ölümüne sebep olan savaş bir futbol maçından çıkmıştır. Luluabourg'da bir pazar günü stadyomdan çıkan Balubalar Luluaları yuhalayacak olmuşlar, bunun üzerine Lulualı kadınlar da eski geleneklere uyarak yarı çıplak, sokaklarda savaş havalarıyla oynamaya başlamışlar. Bu savaş çağrısı imiş. Bütün Lulualar bunun üzerine, yüzlerine «lupemba» denen beyaz tebeşirler sürüp tamtamlar çalmışlar o gün. Bütün köylere yayılmış bu haber. Ertesi gün de savaş başlamış köylerde. Balubalıların evlerini yakmış lulualar, bir iki gün içinde 41 kişi öldürülmüş. Sonra bir türlü arkası gelmemiş çarpışmaların.

Kasai eyaletindeki birliklerde lulualar çoğunluktaymış. Lumumba'yı destekleyen askerler balubalara saldırmaya başlamışlar bağımsızlıktan hemen sonra. Balubaların başı Kalonji de M.N.C. den ayrılıp Lu-

mumba ile çekiştiği için gerginlik büsbütün artmış. Yüz binlerce baluba Kasai eyaletinin güneyine Bakwanga bölgesine göç etmeye başlamış o aylarda. Güney Kasai'da okluk olan balabalar takılmışlar Kalonjinin peşine. 8 Ağustos 1960 da bağımsızlık ilân edilmiş.

Fakat bu işin de bir ekonomik alt yapısı var. O da şu: Güney Kasai elmas madeni bölgesidir. Bu madenleri de «Forminire» adında bir şirket işletir. Bu şirket de Katanga'daki Maden Birliği gibi «Socit Gnrale de Belgique» in kurduğu şirketlerden biridir. Maden Birliğinin Çombe'yi desteklemesi gibi Forminire de Kalonji'yi desteklemektedir. Güney Kasai Maden Devleti böyle kurulmuştur işte. Bu mesele de sayısız güçlükler çıkartacaktır hkmetin başına..

HKMET DARBELERİ

· İşte tam bu sırada, 5 Eylül 1960 da, yani bağımsızlıktan iki ay 5 gün sonra Kongo bütün dünyada çok geniş yankılar uyandıran bir olaya ortak olacaktır. O akşam saat sekizi çeyrek geçe Cumhurbaşkanı Kasavubu Leopoldville'deki Radyo evine gelip mikrofونun başına geçecek ve şöyle diyecektir :

— Aziz Kongolular, Anayasanın bana verdiği yetkilere dayanarak Başbakan Lumumba'yı bugün görevinden azlettim. Lumumba'nın idaresi ülkede kabile savaşlarına yol açmış ve ulusal birliği tehlikeye düşürmüştür. Başbakanlığa Joseph İleo'yu getirdim, Ordu Komutanlığını da ben alıyorum. Birleşmiş Milletlerin lkemizde düzeni ve güveni sağlamasını istiyoruz.

Lumumba ise bu sırada arkadaşlariyle Katanga'ya karşı girişilecek bir savaşın tasarılarını hazırlamakta-

dır. Kasavubu'nun konuşmasını dinlememiştir bile. Bu-
nu anlattıkları zaman hemen bütün bakanları toplan-
tıya çağırır. Arkadaşlarını beklerken de masanın başı-
na geçer ve Radyoda okuyacağı cevabı yazmaya başlar.
Neşe içindedir Lumumba. Dostlariyle şakalaşır bir yan-
dan. «Maskeleri artık düştü, görüyor musunuz?» der
zaman zaman. Konuşma taslağını tamamlayınca bu-
nu basın müşaviri Serge Michel'e verir. «Oku bakalım
şunu» der.

«Kongo halkı ayağa kalk!

En büyük düşmanlarının, vatanın düşmanı
Belçikalı emperyalistlerle iş birliği yapanların bu-
gün maskeleri düştü. Hiç kimse, Devlet Başkanı
bile, halkın seçtiği, halkın güvenine dayandığı bir
halk hükûmetini azledemez. Böyle bir davranış
Bay Kasavubu'nun artık Devlet Başkanı olmadığını
gösterir.

Askerler, Millî Savunma Bakanını dinleyin.
Bugünden itibaren Ordu Komutanlığını elime alı-
yorum. Askerler, Belçikalılara karşı vatani nasıl
korudunuzsa yine öyle koruyun..

Kongolular, ölüme kadar yanınızda olacağım!»

Lumumba beğenmiştir hazırladığı konuşmayı. He-
men arabasına atlayıp saat dokuzda Albert Bulvarı
üzerindeki Radyo evine gelir. Stüdyoların birini açtı-
tırır derhal. Mikrofonu emisyonu bağlatır. Spiker:

— Dikkat, dikkat, der. Şimdi Başbakan Patrice
Lumumba'nın bir konuşmasını dinleyeceksiniz..

Lumumba tam formunu bulmuştur artık. Bir mey-
dan savaşını yönelten başkomutan gibidir o gece. Bi-
rinci konuşmasından yarım saat sonra, saat 9.40 da
ikinci bir konuşma yapar. Aynı gece 10 u beş geç de
üçüncü bir defa konuşur Radyoda. Şunları söyler :

«Kasavubu vatana ihanet yolunu seçmiştir. Ve artık devlet başkanı değildir. Bu gece Bakanlar Kurulu olağanüstü bir toplantı yaparak gereken kararları alacaktır. Kasavubu hükûmeti mize ve milletvekillerine danışmadan Radyodaki konuşmayı yapmıştır. Demokrasi kuralları hükûmetlerin halkın oyuyla iş başına gelmesini gerektirir. Biz halkın oyuyla iş başına gelmiş ve halkın güvenini kazanmış bir hükûmetiz. Halkı korumak için günde 24 saat çalışıyoruz. Tek amacımız size hizmet etmek, sizi korumaktır.

Kasavubu'yu, hak etmediği halde Cumhurbaşkanlığına getirdik, kendisini kardeş saydık. Üç ay geçmeden halka karşı geldi, halkın kurduğu demokratik hükûmeti devirmek istiyor. Belçikalı emperyalistler silâhla, göz yaşı bombalarıyla, hapislerle, ölümlerle hükûmetimizi deviremediler. Kasavubu mu devirecek bizi? Parlâmentoyu toplantıya çağıracağız. İşlerimizi kendi aramızda halledeceğiz.

Kardeşlerim, birleşin, el ele verin, zafer bizimdir. Bugünden itibaren Devlet Başkanı yoktur ülkemizde; tek bir halk hükûmeti vardır. Zaten bu bize Belçikalıların getirdiği birşeydi? Bağımsızlığımızı sabote etmek için bunu icad ettikleri anlaşıyor.

Bütün Afrika ülkelerinin, bütün bağımsız devletlerin meşru Kongo hükûmetini desteklemeleri istiyorum.»

Gece saat 10 buçukta Radyo Müdürü anahtarların bir takımını Lumumba'ya vererek stüdyoları kapatır. Yayın bitmiştir artık. Lumumba da başbakanlığa döner. Bakanların çoğu oradadır.. Toplantıya oturur,

bütün gece çalışırlar. Bakonga'ların oturduğu yerli mahallelerinde o gece halk Lumumba'nın devrilmesini kutlayacak, sabaha kadar bira içecektir.

Ertesi gün Lumumba yine Radyoya giderek mikrofonun başına geçer ve Kasavubu'nun Belçikalılarla malî anlaşmalar imzalayarak vatana ihanet ettiğini anlatır. Fakat başkentte gerginlik gittikçe artmaktadır. Lumumba'nın oturduğu başbakanlık köşkünü balubalar kuşatmıştır. Gürültüler, bağırımlar..

Lumumba durumu görmek için pencereye çıkar. O anda bir kurşun vızıldar kulağının dibinde. Bütün bakanlar kaybolmuştur ortalıktan. Yalnız beş kişi kalmıştır Başbakanın yanında: Bir yıl sonra Cenevre'de zehirlenerek öldürülecek olan Kamerun'lu muhalefet lideri Felix Moumié, Lumumba'nın basın müşaviri Cezayirli Fransız gazetecisi Serge Michel, bir Afrikalı diplomat, iki de Kongolu. Lumumba deliye dönmüştür hırsından, bir yandan da utanç içindedir.

— Bakanlar nerede? Adamlarımız nerede? diye sorar. Ama kimse kalmamıştır salonda..

7 Eylülde, yani Kasavubu'nun Radyo konuşmasından iki gün sonra Parlâmento toplantıya çağırılır. Kongo'da Parlâmento tarihinin en heyecanlı oturumu olacaktır bu. Bir yanda Kasavubu'yu tutanlar, bir yanda Lumumbacı hükûmet grubu. Her iki taraf da bütün kartlarını oynayacaktır o gün. Bu artık son karşılaşmadır. Kasavubu'cular ya kazanıp hükûmeti devirecekler, ya da Kasavubu devrilecektir. Muhalifler hükûmeti yıkmak için bütün delillerini toplayıp gelmişlerdir. Önce Kasavubu'yu tutanlardan, Dışişleri Bakanı Bom-boko kürsüye çıkar:

— Hükûmet, der, baskı yollarına başvurdu. Dün, askerler Regina otelinde beni yakalamıya kalktılar.

Sonra da Lumumba kendisi, odama gelip araştırma yaptı. Bilirsiniz Lumumba'yı..

Milletvekilleri başlarlar bağırmaya:

— Sen Brüksel'e git, Flaman evladı..

Bomboko devam eder:

— Ordu politikaya karıştı. Yarın hepimizi kapı dışarı edecekler. Askerî bir diktatörlük kurulacak.. Kan gövdeyi götürüyor her yerde..

Başka milletvekilleri de söz alırlar. Bazı tevkifler, kabileler arasındaki çarpışmalar ve dış politika dolaşısı ile yüklenirler hükûmete. Hava gittikçe gerginleşmektedir. Hükûmetin durumu sarsılmış gibidir. İşte tam bu sırada Lumumba çıkar kürsüye. Saldırılara teker teker karşılık vermeye başlar. Sıra ile politika konularına gelince şöyle der:

— Komünizmden söz ediyorlar. Çeşitli hikâyeler anlatıyorlar her yanda. Seçimler sırasında halk bana ve Kashamura'ya oy vermesin diye katolik misyonerler broşür bastırıp dağıtmıştı. Fayda etti mi? Yine biz kazandık Gülüyorum bana komünist dedikleri zaman. Değilim ve hiçbir zaman olmayacağım. İşin iç yüzü şudur arkadaşlar: Başbakan olduğumdan beri Amerika'dan, Fransa'dan, Almanya'dan, Belçika'dan ve daha birçok yerlerden ticaret heyetleri geldi bana, anlaşma üzerine anlaşma tasarısı sundular. Hiçbirini kabul etmedim. Anladılar ki hükûmetimizi satın alamıyacaklar, açtılar kampanyayı.

Hükûmeti kurduğum zaman söyledim, dış politikada tarafsızlık yolunu seçtik. Hiçbir bloktan yana değiliz. Kongo ne Fransız olacaktır, ne Rus, ne de Amerikan. Biz sömürgeciliğe karşıyız. Kongolu ve Afrikalı kalacağız. Ama emperyalistler çok

güçlü. Çok paraları var. Biz daha zayıfız, aldanmıyoruz. Bağımsızlık için savaşa atıldığım zaman, zindana atıldığım zaman Ruslar mı akıl öğretiler bana?..

Belçika Ana Kraliçesi Elisabeth Belçika - Rus dostluk derneği başkanıdır, komünist diyorlar mı ona? Belçika Temsilciler Meclisi Başkanı Moskova'ya gitti, komünist dediler mi ona? Belçika'yı Ruslara sattı dediler mi? Ama Lumumba, Gizenka veya başka bir Kongolu Moskova'ya gidecek oldu mu basıyorlar yaygarayı. Herkes gidebilir, ama zenciler gidemez.

Belçikalı milletvekilleri her yıl Moskovaya gidiyorlar, onlara söz yok. Soruyorum, biz bağımsız bir devlet miyiz, değil miyiz? Biz tarafsız kalmak istiyoruz. Ne Amerikan politikası, ne Rus politikası, orta yolu seçeceğiz.

Tekrar söylüyorum, komünist değilim. Hepinize hatırlatırım, bütün ailem katolik kilisesinde evlenmiştir. Çocuklarım Leopoldville'de papazların okulunda okuyor. Afrika'da ileriye yönelen, halktan yana ve emperyalistlere karşı olan herkese komünist diyorlar, Moskova ajanı diyorlar. Emperyalistlerden yana olan, emperyalistlerden para alanları da örnek diye gösteriyorlar. İşte gerçek budur arkadaşlar.

Kasavubu ile aramızın açılmasına gelince, anlatayım, bir komplo ortaya çıkardım geçen gün. Abako partisinden olan Maliye Bakanı ile Belçika'daki işlerimizi yürütmekle görevli bakanımız son haftalarda Kongo Millî Bankası işini konuşmak için Cenevre'ye gitmiştir. Biliyorsunuz, Kongo bağımsızlığa kavuştuğu gün 3 milyar 764 milyon

frankılık altınımız vardı. 15 Ağustosta bir de baktık ki elimizde 1 milyar 764 milyon kalmış. Nereye gitmiş bu iki milyar frank? Belçikalılar buradaki eski Sömürge Bankasının Ruanda Urundi'de bir kolunu açmak için bu iki milyarı çekmişler bir kenara. Böylece burada da bir millî banka açılması için bir formül bulmuşlar. Tasarıyı matbaaya bile vermişler. İş bir oldu bittiye getirecekler. Tasarıyı Maliye Bakanı ile Kasavubu imzalamış. Düşünün, hükûmetin haberi olmadan bunlar Devlet Bankası kuruyorlar. Belçika işleriyle görevli bakan da burada, Maliye Bakanı da, Söylediklerim doğru değilse aksini söylesinler.

İş haber alınca doğru Kasavubu'ya koştum. «Tasarıyı imzalamışsınız. Bunu size sunan ben değilim. Nasıl olur?» dedim. Haberi olmadığını söyledi. O zamana kadar Kasavubu ile aramızda hiçbir şey yoktu. Bunun arkasından Kasavubu Radyoya giderek hükûmeti azlettiğini bildirdi. Anlıyor musunuz şimdi?.. (1)

Lumumba kürsüsünde tek başına bütün muhalefete karşı koyacak güçtedir. Zaman zaman sözünü kesmeye kalkarlar, bağırırlar, gürültü çıkarırlar. Lumumba yılmadan konuşmaya devam eder. Sonunda şöyle der:

— Biz hepimiz bantu'yuz (2). Bizim kendi geleneklerimiz vardır. Gündüz kavga eden çocuklar ne yapar akşam olunca? Buluşurlar, geçmişi unutturlar, barışırlar ve sofraya hep birlikte otururlar.

(1) Kaynak: Meclis yazılışları tutanakları.

(2) Bantu: Apika'da Banku grupuna bağlı dilleri konuşan zenci kabileler topluluğu.

Gelin, biz de Kongo'nun yüzünü kızartmıyalım. Bakın yabancı gazetecilere, ne diyorlar bizim için? Bizi toy sayıyorlar. «Bunlar birşey bilmez» diyorlar. «Kongo'nun işlerini yürütemezler» diyorlar.

Bu akşam bir komisyon kuralım. Kongo'nun durumunu inceliyelim yeni baştan. Hükûmette değişiklik yapalım. Birleşelim arkadaşlar. Vatani kurtaralım. Unutalım aramızdaki kırıgınlıkları, barışalım. Emperyalistler yararlanıyor aramızdaki anlaşmazlıklardan. Tehlikeli bir oyun oynuyoruz. Yarın bu yaptıklarımızın cezasını biz çekeceğiz. Bizde bir atasözü vardır; havaya tükürürsen tükürüğün göğsüne düşer, derler. Biz de havaya tükürüelim. Düşmanlarımızın oyununa gelmiyelim. Şimdi bize güven oyu vereceğinizi umuyorum. Çünkü hükûmetimiz vatana ihanet etmemiştir.

Bu, Lumumba'nın Meclisteki son konuşması olacaktır. Oya baş vurulur bunun üzerine. Hükûmet büyük bir çoğunlukla güven oyu almıştır. Coşkunluk gösterileri içinde Meclis dağılır o gün. Ertesi gün de Senato toplanır. Orada da hükûmet 27 ye karşı 41 oyla güven alır. Muhalefet tam bir yenilgiye uğramıştır her iki mecliste de. Ama Kasavubu'nun meclislerle işi yoktur. O, meclisin dışında yapacaktır yapacağını. Yeni hükûmeti kurmakla görevlendirilen İleo da Meclisin karşısına çıkacak güçte değildir zaten.

Fakat yıkım başlamıştır artık. Kasavubu'nun askerleri 12 Eylûlde Lumumba'yı yakalamaya kalkarlar. Başbakan Leopold 11 kışlasına götürülür. Ama üç saat sonra askerlerin elinden kurtulup yeniden Leopoldville bulvarlarında görülecektir Lumumba. Artık o da Meclisin dışında birşeyler yapılması gerektiğini anla-

mıştır. Radyonun kapıları kapanmıştır Başbakana. Radyo elden gidince Lumumba en etkili silâhını kaybetmiş gibidir. Kimse kendisinin ne yaptığını, ne durumda olduğunu bilemez artık. Lumumba askerlerin elinden kurtulur kurtulmaz Radyo evini almaya karar verir. Basın müşaviri Serge Michel, Kamerunlu Felix Moumié ve bir iki yakın arkadaşı ile Radyo evine giderler. Lumumba'nın elinde 6 buçuk çapında sedef kakmalı bir salon tabancasından başka birşey yoktur. Arkadaşlarına:

«— Siz bekleyin bakalım, neler olacak?» der. Kapıda bir İngiliz subayı vardır. Lumumba'yı içeri alır. Kapılar kapanır başbakanın ardından. Dışarıdakiler kuşkulandı mıya başlamışlardır. Ya Başbakan yakalanmışsa? Ne yapacaklar şimdi? Lumumba'yı nasıl kurtarmalı? On dakika sonra bir de bakarlar ki Patrice kurtulmuştur. Kongolu askerlere döner bu sefer:

— Ne bekliyorsunuz? Ateş etsenize, diye haykırır. Nizamiye çavuşu:

— Sen, der, politika yapıyorsun, ben askerlik yapıyorum. Ateşe ben karar veririm.

Bu sırada «Ateş!» diye bir ses işitilir. İngiliz subayı Ghana'lı askerlere ateş komutu vermiştir. Mekanizmaların gürültüsü duyulur ardından. Parmaklar tetiğe bir dokunsa kan içinde kalacaktır ortalık. Bir ölüm sessizliği içinde birkaç saniye geçer böyle.. Sonra? Kongolu çavuş kafasından miğferi çıkartıp yere atar ve bir sigara yakar.

Tehlike bitmiştir: Ghana'lı askerler de rahata geçerler. Fakat Radyo evinin kapıları büsbütün kapanmıştır artık Lumumbaya.

Leopoldville Lumumba çağının son günlerini yaşamaktadır şimdi. 30 Haziranda kurulan rejim tam bir

çöküntüdedir. Bir yanda Kasavubu ve İleo, bir yanda Lumumba ve Parlamento çoğunluğu, bir yanda Birleşmiş Milletler.. İşte tam bu sırada, 14 Eylül 1960 da Albay Mobutu gezetecileri Regina otelinde bir basın toplantısına çağırır. Herkes merak içindedir, Mobutu ne söyleyecek acaba? Kasavubu'yu tutması beklenemez, çünkü Mobutu Lumumba'nın yetiştirdiği insanlardan biridir. Hattâ Lumumbacılar bu toplantı haberini duyunca «Sonunda Mobutu birşeyler yapacak Kasavubu'ya» diye sevinirler. Herkes birşeyler ummaktadır. Gazeteler de artık Kongo'da sürprizlere alışmışlardır. Regina otelinde Mobutu'yu beklerlerken Le Monde'un muhabiri Bugène Mannoni mikrofonu eline alır :

— Bu akşam saat 9 dan itibaren Kongo'da iktidarı ben alıyorum, der.

İşler artık bu derecede ciddiliğini kaybetmiştir.

Derken on dakika sonra Albay Mobutu otele gelir, bir masanın üzerine çıkar ve başlar konuşmaya:

«— Memleketi içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmak için Ordu, Devlet Başkanının da, her iki hükûmetin de görevine son vermiştir. Ayrıca her iki meclis de 31 Aralık 1960 a kadar dağıtılmıştır. Biz bir askerî hükûmet darbesi yapmıyoruz, sadece barışçı bir ihtilâldir bu yaptığımız. Memleket işlerini Kongolu teknisyenler ve yabancı uzmanlar yürütecektir. Bakanlıkların hiçbirine askerler gelmeyecektir. Yabancı ülkelerdeki Kongolu öğrencileri göreve çağırıyorum. Ordu memleketi kurtaracaktır.»

Bu, Kongo'da yeni bir dönemin başlangıcıdır. 30 Haziran rejimi sona ermiştir artık.

KAÇIŞ ve SON

Artık General Mobutu iş başındadır. Leopoldville'de bir Komiserler hükûmeti kurulmuş, bunun başkanlığına eski Dışişleri Bakanı Bomboko getirilmiştir. Kasavubu da General Mobutu ile anlaşarak yerinde kalmıştır. Lumumba ise kendi evine hapsedilmiş gibidir. Evi Kongolu askerler çevirmişlerdir. Fakat Lumumba' hayatını korumak için de evi bir yandan Birleşmiş Milletler askerleri kuşatmışlardır. Ama Lumumba buna rağmen zaman zaman barajı yarararak yerli mahallelerine kaçmakta ve ateşli konuşmalar yapmaktadır. Leopoldville'deki yerli mahallelerinde ise Kasavubu'nun kabilesi, yani Bakongo'lar çoğunluktadır. Lumumba çoğu zaman düşman bir çevrede bulur kendini. Başkentte birşey yapılamıyacağını anlamıştır. Başbakan yardımcısı Gizenka Stanleyville'e kaçmış, orada geçici bir hükûmet kurmuştur. Lumumba da oraya bir geçebilse..

İşe yeniden başlamak ve herşeyi yeni baştan kurmak gerektir. Patrice yine sömürgecilik yıllarının adamı olmayı tasarlamaktadır. Yine Stanleyville'de halkın karşısına çıkacak:

— Bu topraklar sizin, diyecektir. Almak istemiyor musunuz bu toprakları?..

Leopoldville yalan düzen, dalavere dolu, zehirlenmiş, bozulmuş, kokmuş bir şehirdir. Ah Patrice yine bir kendi halkının içine karışabilse..

Lumumba'nın görevi bitmiştir belki de. Jean-Paul Sartre birkaç yıl sonra «Lumumba'nın politik düşüncesi» ni incelerken şöyle diyecektir:

«Lumumba bir iktidar değişikliğinin adamıydı. Hemen sonra yok olması gerekiyordu. Çünkü

Lumumba yeni-sömürgeciliğe karşıydı. Klâsik sömürgecilik rejimi, şefleri, ağaları, emirleri, büyü-cüleri nasıl satın almışsa bu rejim de yeni ülkelere burjuva sınıfı içinde satın alacak yeni efendiler arar. Emperyalizme, kendi sınıfının çıkarlarını batılı şirketlerin çıkarlarına bağlamayı bilecek kadar şuurlu bir yönetici sınıf gereklidir. Egemenliğin sembolü olan ulusal ordu da ikili bir sömürmenin aracı olacaktır: Bir yandan «seçkinleri» çalışan sınıfları sömürmesi, bir yandan da bu seçkinlerin aracılığı ile batılı kapitalizmin siyah insanları sömürmesi. Yatırımlar yapılacaktır, borç paralar verilecektir: Bağımsız ülkenin hükûmeti Avrupalılara, Amerikalılara bağlıdır tüm. Küba 1900 de bir sömürgecilik savaşını kazandığı halde yeniden sömürgecilerin ağına düşmemiş miydi? Güzel bir örnektir bu: Her gün yeniden kullanılır. Amaç Siyah Afrika kıtasını da Latin Amerika'nın yoluna yöneltmektir: Zayıf bir hükûmet, burjuvazinin veya yerinde kalmış feodalitenin ordu ile işbirliği, bir de tröstlerin kurduğu üst-hükûmet. Böyle bir sistemi yürütmek için bir takım adamlar gerekmektedir. Kongo'da bu Kasavubu olacaktır. İleo ile Adula kendisine yardımcı olabilirler. Bunların sınıf şuuru iştahları ölçüsündedir. Yeni burjuvazinin gelişimini hızlandırmada Kamu Gücü'nün gölgesinde bu insanlara güvenilebilir. Emperyalizmin yetiştirdiği ve bu zamana kadar ücretle geçinen «gelişmiş insanlar» vardır. Efendileri onları, çıkarlarının Sermayeye bağlı olduğuna inandırmıştır. Şimdi ekonomik düzende bir değişiklik yapıp ücretlilerin bazısını küçük kapitalist durumuna sok-

mak ve feodalite sistemini de yaşatmak gerekmektedir..» (1)

Lumumba ise eski sömürgecilerin kendisine vermek istedikleri görevle yetinmeyerek «yeni sömürgecilik» rejimiyle savaşımaya kalkmıştır. Bu rejim politik bağımsızlığa kavuşan ülkelerde sömürgecilerin kurduğu düzeni yeni kalıplarla yürütmeye dayanır. Amaç yeni bir bağımsız ve ulusal ekonominin kurulmasını önliyerek bankaları, madenleri ve plântasyonları eskisi gibi işletmek, ithalâtı ve ihracatı eski ölçülerle yürütmektir. Eski sömürgecilerle işbirliği yapacak adamların iş başında kalmalarına çalışılır. Lumumba bu gidişe aykırı bir yol tuttuğu için çıkmaza saplanmıştır.

İlk başlarda yalnız politik bağımsızlık ve ve egemenlik için savaşan Lumumba önceleri ekonomik yapının üzerinde durmadığı halde ulusal egemenliği gerçekleştirmeye kalkınca ekonomik güçlere dayanan çevrelerin saldırılarıyla karşılaşmıştır. 1955-56 yıllarında geri kalmış ülkelerin kalkınması üzerinde köklü bir görüşü olmadan ve dünyadaki ekonomik gelişmelerin kurallarını bilmeden hayalci ve iyimser bir liberal parti görüşüyle politikaya atılan Lumumba savaşın içine girince gerçekler kendisini sağdan sola sürüklemiştir. Sağdan sola geçiş her bir adımını atmadan önce Lumumba bulunduğu yerde kalmak için direnmiş, fakat güvendiği çevreler, topluluklar, parti liderleri, yabancı hükûmet adamları kendisini hayal kırıklığına uğratarak sola itmişlerdir.

Hiçbir zaman zora başvurmadan, Gandhi gibi, pasif karşı koyma yolu ile savaşı yürütmeyi ilke edinen

(1) La pensée politique de Patrice Lumumba, Présence Afrikaine, Paris, 1963.

Lumumba yenilgilere uğrayınca zorsuz değişiklik yapılamıyacağını anlamış ve tutumunu değiştirmek zorunda kalmıştır. Elinde altı buçuk çapında sedef kakmalı bir tabanca ile Radyo evini basmaya giden Lumumba yepyeni bir Lumumba'dır. Geri kalmış ülkelerin doktrinini yazan Fransız Panon'un desteklediği şiddet yoluna yönelmektedir artık. Ama çevresi kendisini anlayıp izleyecek nitelikte değildir. Eğitilmiş insanlar parmakla sayılacak kadar azdır Kongo'da. 30 Haziran 1960 Kongo bağımsızlığa kavuştuğu zaman altı yıllık orta eğitimi bitirenlerin sayısı 132 dir bütün ülkede. Yüksek öğretileri bitirmiş olanların sayısı da 6 dır. O tarihte Kongo'lu tek bir doktor, tek bir mühendis, tek bir mimar, tek bir avukat, tek bir subay, tek bir eczacı yoktur daha. Belçikalılar madenlerde, plantasyonlarda, tezgâhlarda, demiryollarında, hastanelerde çalışmaya yararlı olacak ölçüde bir eğitimle yetişmişlerdir hep. 1954 yılında katoliklerin Leopoldville'de açtıkları Lovanium Üniversitesinde okuyan Afrikalı öğrenci sayısı da 1960 yılında ancak 75 dir. Belçika'dan seksen kere geniş olan 14 milyonluk bir ülkede aydın sayısının azlığı ve halkın kara bir bilgisizlik içinde bulunması Lumumba'yı başarısızlığa götüren nedenlerin biri olmuştur. Bağımsızlık savaşını yürütebilecek ilerici ve devrimci bir örgütün bulunmaması büyük güçlülere yol açmıştır.

Lumumba'yı başarısızlığa götüren nedenlerin biri de duygularının etkisiyle her zaman barut gibi parlaması ve ölçsüzlüğü olmuştur. Örneğin, Atatürk İstiklâl Savaşını yürütürken de, devrimleri gerçekleştirirken de nerede durulması gerektiğini bilmiş ve hazırlıksız adım atmamıştır. Lumumba ise bütün devrimleri bir iki haftaya sığdırmak ister gibi son kozlarını oynamış-

tır her gün. İlerici bir örgüt kurmadan her işi kendi başına yapmaya kalkmıştır.

Duygularına seslenmiştir kitlelerin. Yarattığı bu etkiye de çok güvenmiştir Lumumba. En tehlikeli ve en olmayacak zamanlarda kendine düşman insanlarla konuşup onları inandırmaya, sürüklemeye kalkmıştır. Lumumba kendine bu konudaki aşırı güveninin kurbanı olacaktır sonunda. Konuştuğu zaman duygularda yarattığı etki, heyecan, halka seslenemediği zaman zayıflayacaktır hemen. Duygulardaki etki fazla sürekli olmayacaktır. Radyoyu kaybettiği zaman işte bu yüzden Lumumba en büyük silâhını kaybetmiştir. Büyük bir çoğunluk Lumumba'yı sadece Belçikalılarla savaşan, bağımsızlığın sembolü olarak, onun ne söylediğini, ne yapmak istediğini anlamadan alkışlamıştır. Lumumba'dan sonra başkaları halkın karşısına çıkıp onun tuttuğu yola karşıt bir yolu övdükleri zaman onları da alkışlayan çok olmuştur. Hem de bunun Lumumbacılığa aykırı olduğunu bilmeden, kavramadan.. Lumumba sevgisi birçoklarında sadece duygulara dayanan, romantik bir sevgidir. Çevresindeki üç beş yakın dostundan başka kimse kendisiyle sonuna kadar gitmeye yanaşmayacaktır. Bütün Kongo'da yalnız adamdır Lumumba. Moral bozucu birşeydir bu. Ama Lumumba dayanmaktadır buna. O, eyaletlerdeki kitlelere, halka güvenmektedir. Başkentten uzaklaşınca yeniden halka seslenmek imkânına kavuşacaktır.

Lumumba'cılar Leo'dan kaçış için hazırlıklara girişmişlerdir. Gizli toplantılar yapılmaktadır. İki yıl sonra Adula hükûmetinde İçişleri Bakanlığına getirilecek olan Kamitatu o zamanlar Gizenka ile birlikte P.S.A. partisinin liderlerinden biridir ve Leopoldville

valisidir. Son defa, 24 Kasım gecesı Lumumbacılar onun evinde toplanırlar. Kamitatu:

— Arkadaşlar, der, ben Leopoldville eyaleti valisiyim. Olanı biteni kimse benim kadar bilemez. Hepiniz gitmelisiniz buradan. Ben gereken bütün tedbirleri aldım. Sizi izlemeye kalkanların bizimkiler hakkından geleceklerdir. Köprüleri yıkacaklardır arkanızdan. İrmaklarda işleyen motörleri durduracaklar. Hiç düşünmeyin, hemen yola çıkın.

Toplantıya katılanlardan Gençlik Bakanı Mpolo:

— Ben, der, Stanleyville'e geçmeden önce İkinci Leopold gölüne gidip seçmenlerimle görüşmeliyim. Yapacağımız ihtilâle halk bizimle olmalıdır. Gidip durumu onlara anlatmalıyım.

Mpolo bu şekilde kervandan ayrılacak ve ilk yakalanan o olacaktır.

Haberleşme Bakanı Anicet Kashamura ertesi gün Kamitatu'nun sözlerini Lumumba'ya anlatır. Karar verilmiştir artık, derhal yola çıkacaklardır. Yalnız Lumumba şöyle der Kashamura'ya :

— Anicet, sen önden yola çık. Bir arada bulunmayalım. Yakalanırsak hep birlikte yakalanmalıyım. Beni vururlarsa siz arkadaşlarla devam edersiniz savaşın..

Kashamura ileride bu olayı anlatırken:

— Lumumba, diyecektir, bütün canlılığına rağmen son zamanlarda hep vasiyet eder gibi konuşuyordu.

26 Kasım günü Kashamura Çalışma Bakanı Joachim Masena ve sekreteri ile birlikte yola çıkar. Ertesi gün de Lumumba, karısı, oğlu, Lumumba'dan sonra Partinin başkanlığına getirilecek olan İçişleri Bakanı Gbenye, Senato başkanı Okito, 1964 de Koulou eyale-

tini ayaklandıracak olan eski Millî Eğitim Bakanı Pierre Mulele, Gençlik Bakanı Mpolo ve daha birkaç kişi ayrı arabalarla başkentten ayrılacaklardır. Lumumba'nın evini bekleyen Kongolu ve Faslı askerler birer sığınak bulup altına çekilmişlerdir. Köşk kapkaranlıktır. Genenin geç bir saatinde Lumumba, karısı Pauline ve kucığında en küçük oğlu Rolland'la birlikte, kimseye görünmemeye çalışarak mutfak kapısından arka bahçeye süzülür. Az sonra da bahçenin Kongo ırmağına bakan yanında, karanlıklar içinde kaybolurlar..

Mobutu'ya göre Lumumba ordan, gizlene gizlene, ırmağın kıyısına kadar gelmiştir. Kıyıda kaptan Michel Loanzola'nın kullandığı bir römorkör kendisini beklemektedir. Derhal römorküre atlarlar. O saatte hiç kimse yoktur ırmağın kıyısında. Kaptan hemen motürü çalıştırır. Leopoldville'in ışıkları geride kalmıştır artık. Römorkör kendilerini birkaç kilometre uzakta son grup bekleyen arabaların bulunduğu yere kadar götürecektir. Bütün grup Leo'dan ayrılmıştır o gece.

Lumumba, birkaç gün sonra basına verilmek üzere başkentten ayrılırken şu bildiriyi bırakmıştır:

«Leopoldville'den bir kaçak gibi ayrılmayı hiçbir zaman aklıma getirmemiştim. On gün önce İsviçrede ölen kızımın cenazesinde hazır bulunmak için birkaç günlüğüne Stanleyville'e gitmek istedim, izin vermediler. Bu yolculuğu yalnız ailevî bir maksatla yapmak istemiştim. Kısa zamanda Leopoldville'e dönüp Uzlaşma Komisyonunun toplantısını bekliyeceğim.

Her zamanki gibi ulusal uzlaşmanın gerçekleşmesini istiyorum. Benimle aynı düşüncede olan

bütün savaş arkadaşlarımla Yuvarlak Masa toplantısında yeniden konuşacağıma seviniyorum. Bağımsızlıktan önceki yıllardan beri koruduğum ulusal birlik ve toprak bütünlüğü ilkelerinin Yuvarlak Masa toplantısında da savunulmasını diliyorum.»

Şimdi artık bütün arabalar batıya uzanan yolları izlemektedir. İlk yola çıkan Kashamura'nın arabasını Massı Madimba denen yerde askerler çevirirler. Fakat içlerinde Stanleyville, Kivu, Katanga ve Kasai eyaletlerinden gelenler çoğunluktadır. Kashamura'ya:

— Haydi gidin, durmayın. Doğuda bir Cumhuriyet kurun artık, derler.

Arabayı 27 Kasım gecesi de Kamitatu'nun adamları Gizenkacılar çevirir. Hepsi Lumumba'dan yanadır ama «Bambara» dilinden başka tek kelime bilmediklerinden kendileriyle anlaşmaya imkân yoktur. Bunlar aşağı yukarı 1.30 boyunda ufak tefek insanlardır. Kashamura ise Doğudan gelme, uzun boylu bir adamdır. Kendisini büsbütün casus sanırlar. Kamitatu da «Flamanları, emperyalist ajanlarını yakalayınca tepeleyin» diye emir vermiştir. Yapılacak birşey yoktur. Soyarlar hepsini. Kadınlar üzerlerine soğuk su ve çamur dökmeye başlarlar. Bu, Ekvatör geleneklerinden «insan sudan ve topraktan geldi, yine su ve toprak olacaktır» demekmiş. Ölüm saati yaklaşmıştır artık. Bu sırada Çalışma Bakanı Masena son bir güçle kendilerinin Kongolu olmadıklarını gösterir. Hava değişmiştir. Altı saat sonra Gizenkacıların elinden kurtulurlar.

Lumumba'nın arabası ise bu arada 800 kilometrelik bir yol almış ve öne geçmiştir. Mangai denen bir kasabaya gelirler. Lumumba kalabalığı görünce tuta-

maz kendini ve konuşmaya başlar. Yine kürsülerin adamı olmuştur Lumumba. Tam dört saat konuşur Mangailılarla. Kalabalığın arasına bir de papaz karışmıştır. Lumumba papazı görünce «İşte der, bu adamlar bizimle savaşıyor!» Papaz fena bozulmuştur, sıvışır oradan. Ama doğru postaneye gidip Leo'ya bir telgraf çekerek Lumumba'nın orada olduğunu bildirir.

Oysa o sırada Leopoldville'deki Gizli Güvenlik teşkilâtı Lumumba'nın Accra veya Kahire yolu ile Moskova'ya kaçtığını sanırmış. Güvenlik teşkilâtı Lumumba'yı havadan izleyebilmek için bir helikopter aramaya koyulur hemen. Kashamura'ya göre helikopteri komşu Brazzovulle Kongosu Cumhurbaşkanı Pulbert Youlou vermiş sonunda. Çünkü Güvenlik Teşkilâtının Başkanı Gilbert Pongo, Cumhurbaşkanı'nın eniştesiymiş. Başka bir kaynağa göre de helikopter Belçika Havayolları Sabena'dan bulunmuş. Her ne ise, helikopter ertesi gün Kioulou eyaleti yönüne havalanacaktır Leopoldville'den.

Magai'daki toplantıdan sonra Lumumba'nın grubu yine yola koyulur. Ertesi gün Gungu denen bir kasabada Gizenkacılar çevirirler arabayı. Onlar da Lumumba'nın Lumumba olduğuna inanmazlar bir türlü. Tam beş saat uğraşır Lumumba, Lumumba olduğunu anlatıncaya kadar. Sonunda Gizenkacıların elinden kurtulur ama o ara bir helikopter görünmüştür havada. Helikopter arabanın üzerine doğru alçalıp gürültülü kanatları ile bir iki dönüş yaptıktan sonra yine kaybolmuştur geldiği yönde.

Hemen yola çıkarlar. Artık ilk durak Sankuru ırmağı kıyılarıdır. Irmağı aştılar mı karşı kıyı Sankuru eyaletidir, Lumumba'nın kendi eyaletidir yani. Ertesi gün araba Sankuru kıyısında Bulonga - Mweka denen bir yere gelir. Kurtuluşa iki yüz metre kalmıştır bel-

ki de. Fakat herşeyden önce ırmağı geçmek gerektir. Motör karşı kıyıdadır. Seslenirler. Motörcüler:

— Emir aldık, çalışmıyoruz şimdi! diye haykırırlar karşıdan.

Lumumba :

— Kimden emir aldınız, diye sorar. Nedir aldığınız emir?

Söyemezler bir türlü. Buun üzerine Lumumba kıyıdaki pirog'lardan birine atlıyarak karşıya geçer, varır motörcülerin yanına, arabayı çok acele o kıyıya geçirmek zorunda olduğunu anlatır. Motörcüler dayatmaktadır boyuna. Sonunda :

— Biz derler, yalnız Lumumba ile arkadaşlarını karşıya geçirmek için emir aldık. Başkasını geçirmeyiz.

— Tamam öylese, der Lumumba. Lumumba benim iste.

İnanmazlar:

— Biz derler, resimlerini gördük Lumumba'nın. O iyi giyinir her zaman. Kalın gözlükleri vardır gözünde..

Üç saatlik bir tartışmadan sonra motörcüler Lumumba'nın gerçekten Lumumba olduğunu anlarlar. otör arabanın bulunduğu kıyıya doğru işlemeye başlar.

Fakat o ara helikopter arabanın yerini bildirmiştir Mobutu'nun askerlerine. Port - Franqui kışlasından bir kamyonetle yola çıkartılan askerler Bulonga-Mweka'ya varmışlardır bile. Yandan çarklı ufak araba vapuru karşı iskeleye doğru ilerlerken Lumumba arabayı askerlerin kuşattığını, karısı ile oğlunun da askerlerin arasında olduğunu görür. Motörcüler Lumumbayı gizlemeye, kaçırmaya kalkarlar. Lumumba:

— Hayır, der, karımı ve çocuğumu cellâtların eline bırakmam..

Motör iskeleye yanaşmıştır artık. Lumumba şimdi kendisine çevrilen makineli tüfeklerin karşısındadır tek başına.. İlerler askerlere doğru:

— Durun, der, dinleyin beni biraz..

Ve başlar konuşmaya.. Askerler toplanırlar çevresine. Patrice «Yeni sömürgecilik» in ne olduğunu anlatır, emperyalizmi anlatır, bağımsız Kongo'da ordunun rolünü anlatır.. Makineli tabancaların namlıları yavaş yavaş toprağa çevrilmiştir.. Ne olacak şimdi?.. Motörcüler ve kasaba halkı da iskelebaşına toplanmış heyecanla beklemektedirler.. Ne yapacak askerler? Dakikalar geçmektedir sabırsızlık içinde.. Bazı askerlerin yüzündeki sertlik kaybolmuş, bir gevşeme, bir yumuşama belirmeye başlamıştır bazı yüzlerde. Bunlardan biri :

— Haklısın arkadaş, der. Doğru konuştun.. Biz de seninleyiz.. Yürü hep birlikte Stanleyville'e gidiyoruz..

Ötekiler de homurdanmaya başlarlar :

— Tabii, adam haklı.. Doğru söylüyor Patrice.. Yutturmuşlar bize.. Biz de gidelim Stan'a..

Bir an gelir ki çoğunluk Stan'a gitmeğe karar vermiş gibidir. Fakat askerlerin içinde koyu M.N.C. düşmanları da vardır, korkuturlar öbürlerini.. Bunlar güçlü çıkar sonunda. Lumumba artık kurtuluş yolu olmadığını anlamıştır. Karısıyle vedalaşır.

— Biliyorum, der, beni öldürecekler.. Yazık, çocukları doya doya sevmeye vaktim olmadı.. Ne kadar çok isterdim onlarla uzun uzun konuşmayı..

Askerler kolundan çekerek :

— Haydi, derler, kısa kes, artık gidiyoruz..

Küçük oğlu Roland'ı kucaklayıp öper son defa. Pauline kendini tutamayıp ağlamaya başlamıştır. Lumumba'yı yükledikleri gibi kendi kamyonetlerine doğru Port Franqui'ye götürürler. Orada Lumumba yüzde

yüz kendisine düşman bir çevre ile karşılaşacaktır. Bazıları hemen orada öldürmeye kalkarlar Patrice'i. Fakat Güvenlik Teşkilâtı mutlaka Lumumba'nın başkente getirilmesi için emir vermiştir. Gizli Polisin Leo'daki Gilbert Pongo da oradadır. Zevk alır Lumumba'ya işkence etmekten. Aradan üç hafta geçmeden Pongo Gizenkacıların eline geçecek ve 22 Aralıkta Stanleyville'de kurşuna dizilecektir.

Ertesi gün, 2 Aralıkta, akşam saat beşe doğru bir D.C. 3 Air uçağına korlar Lumumba'yı ve Leo'ya getirirler. Hava alanında tepeden tırnağı silâhlı 80 asker beklemektedir uçağı. Lumumba'nın ayağında siyah pantolon, sırtında yakası kalkık, kısa kollu beyaz bir gömlek vardır. Elleri arasına bağlıdır iple. Yüzü şişmiştir dayaktan. Aynı uçakla Mpolo ve Okito da getirilmiştir başkente. Onların da elleri bağlıdır. Üçünü de içi asker dolu bir kamyonu atarlar hemen. Silâhlar Lumumba'ya çevrilmiştir. Asker dolu iki kamyon da kendilerini izlemektedir arkadan. Hapisaneye gelirler böylece. Kapının önünde gazeteciler ve foto muhabirleri beklemektedir. Resim çekmeye kalkarlar. Lumumba önüne bakmaktadır. Askerin biri saçlarından yakalayıp başını arkaya çeker yüzü görünsün diye. Lumumba aynı gece oradan alınıp Thysville'deki Hardy kışlasına götürülecektir.

Kaçış kervanına katılanlardan Mujañay ile Mbuy'un Kasai eyaletinde balubalar tarafından öldürüldükleri haber alınır birkaç gün sonra. Lumumba'nın en yakın arkadaşlarından Finant'ı da Kalonji kurşuna dizdirecektir Bakwanga'da. Tehlike sınırını aşarak Stanleyville'e yalnız Gbenye, Kashamura ve Mulele varabilecektir.

Gizenka bir yıl sonra Kasavubu Mobotu ile anlaşarak Aula'nın kurduğu kabineye girecek, fakat birkaç

ay sonra yakalanarak Kongo ırmağı üzerinde bir adaya hapsedilecektir.

Mulele 1963 de Kongo'ya dönecek ve Gizenkacıların kalesi sayılan kendi eyaleti Kioulou'da halkı ayaklandırarak isyanın başına geçecektir.

M.N.C. başkanı Gbenye ve eski Haberleşme bakanı Kashamura da bir süre sonra Brazzaville'e geçerek orada bir Ulusal Kurtuluş Komitesi kuracaklardır. Çeşitli bölgelerdeki ayaklanmaları şimdi bu komitenin yönelttiği söylenmektedir.

Lumumba ise Afrikanın bağımsızlık savaşı tarihinde bir bölümün başlangıcı olmuştur artık. Ağıtlar yapılmaktadır Lumumba'ya. Bulvarlar açılmaktadır onun adına. Afrika barlarında Lumumba için yapılmış bolerolarla, ça ça ça'larla, rumbalarla, oynamaktadır gençler. Onun adı geçince «Vive Lumumba Patrice!» diye bağıracaklardır.. Patrice bütün Afrika'nın malı olmuştur. Bir bayrak olmuştur Afrika'ya..

Patrice'in rüyaları gerçekleşecektir günün birinde. Afrika devletleri arasındaki işbirliği güçlenmeye başlamıştır o öldüğünden beri. Addis Abeba toplantısında temelleri atılan birlik de onun varmak istediği amaçlardan biri değil mi idi? Bir zamanlar sanatta ve müzikte büyük akımlar yaratan ve geniş bir uygarlığın beşiği olan Afrika, sömürgecilik zincirlerini kopararak adım adım egemenliğe, özgürlüğe ve ekonomik bağımsızlığa yürümektedir. Yüzlerce Lumumba yetişiyor şimdi herbir Afrika ülkesinde. Kongo'da da birgün yeni Lumumba'lar çıkacak ve onun Katanga bozkırlarında hançerlenirken elinden düşürmediği özgürlük bayrağını alıp yarı kalan bir savaşı yeni ufuklara yönettelerdir..

Bunları görse Patrice ne sevinirdi.. Gözlerinin içi gülerdi..

KAYNAKLAR

- La pensée politique de Patrice Lumumba
Jean-Paul Sartre'in önsözüyle. Derleyen Jean Van Lierde. Présence Africaine, 1963
- Uhuru Lumumba, yazan: Serge Michel. Julliard, 1962
- L'Indépendance du Congo, yazan: A.A.J. Van Bilsen. Casterman, 1962
- Le Congo de la colonisation belge à l'indépendance
Yazan: Michel Merlier. Maspero, 1962
- Histoire du, Congo-Léo
Yazan Robert Cornevin. Berger - Levrault, 1963
- Tempête sur le Congo
Yazan: Marcel Niedergang. Plon, 1960
- En cage avec Lumumba
Yazan: Jane Rouch. Les documants du Temps, 1961
- Livre Noir du Congo
Yazanlar: H. Tournaire ve Robert Bouteand
Librairie Académique Perrin, 1963
- Patrice Lumumba, 1962
- La contre-Révolution en Afrique
Yazan: Jean Ziégler. Payot, 1963
- Congo ex-belge
Yazan: Tran-Minh Tiet, Nouvelles Editions Latines,
1962
- Vie et Mort de Lumumba
Yazan: Pierre de Vos. Calmann Levy. Paris, 1961
- Le Congo, Terre d'avenir est-il menacé?
Yazan: Patrice Lumumba. Office de Publicité S.A.
Bruxelles 1961.

ATAÇ KİTABEVİ

TOPLUM BİLİM DİZİSİ

1. Jean - Paul Sartre

YAHUDİLİK SORUNU

Çev: Emin Türk Eliçin

3 Lira

2. Şerif Hulûsi

İKTİSADÎ KRİZLER
ve MONOPOLLER

4 Lira

3. ch. Bettelheim

KÜBA PLÂNLAŞTIRILMASI

Çev: Şerif Hulûsi

4 Lira

4. OSKAR LANGE

EKONOMİ POLİTİK

Çev: Muvaffak Şeref

4 Lira.

ATAÇ KİTABEVİ

KONGO KURTULUŞ SAVAŞI

Dr. Topuzoğlu KONGO KURTULUŞ SAVAŞI'nı bu ülkedeki gözlemleriyle, savaşı dünyaya bildiren kitaplardan yararlanarak hazırlamıştır.

Yeni sömürgeciliğin sömürme yöntemlerini açığa vuran bu kitaptan emperyalizmin yurdumuzdaki etki alanlarını tanımayan bağımsızlık savaşçılarının çok yararlanacaklarına inanıyoruz.

Fiatı : 3 Lira